

GLINSTEREND IN HET GROEN

VISIE LANDGOEDEREN EN BUITENPLAATSEN

gemeente Renkum

2018

GLINSTEREND IN HET GROEN

VISIE LANDGOEDEREN EN BUITENPLAATSEN

gemeente Renkum

2018

Landgoederen en buitenplaatsen van de gemeente Renkum maken deel uit van reeks landgoederen en buitenplaatsen op de zuidelijke Veluwezoom (visiekaart uit: Gelders Arcadië, karakteristieken en ambities Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal, Wageningen).

INHOUD

1. Inleiding

Waarom een Visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018	6
Ontwikkelingen sinds 2013	6
Ambitie en doelstellingen Visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018	6
Samenhang met ander beleid	8
Proces: inbreng van inwoners en stakeholders	8

2. Op de zuidelijke Veluwezoom

Over heuvels en door dalen	10
Reeks landgoederen en buitenplaatsen	10
Teloorgang en herontwikkeling	12
Landgoedbos	14
Lanen en open gebieden	16
Voor de natuur van waarde	18

3. Visie: glinsterend in het groen

Landgoederen en buitenplaatsen als bijzonder oorden	20
Beeldbepalend erfgoed	20
Thema's als leidraad	22
Landgoedbos, open terrein, parklandschap én tuin	22
1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap	24
2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in	26
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden	28
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter	30
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen	32
6. Denk in gebouwensembles	34
7. Stel een meubilair- en materialencatalogus voor de landgoederen en buitenplaatsen op	36
8. Stem het beheer af op het landschapsonwerp en op de natuur	38

4. Uitwerking visie: elk landgoed, elke buitenplaats eigen accenten

De urgentie is hoog	40
Onderscheidend	40
<i>Aan de beek</i>	
Landgoed Quadenoord	42
Landgoed De Keijenberg	44

6	Park Heidestein	46
6	Landgoed De Kamp	48
6	<i>Op de stuwwal</i>	
8	Villa Laura	50
8	Buitenplaats Laag Wolfheze	52
	Landgoed De Bilderberg	54
	Landgoed De Sonnenberg	56
	Landgoed Boschveld	58
	De Koepel	60
	Landgoed Mariëndaal	62
	<i>Op de helling</i>	
	Landgoed Duno	64
	Landgoed Hoog Oorsprong	66
	Landgoed Laag Oorsprong	68
	Park Hartenstein	70
	Landgoed De Hemelse Berg	72
	Buitenplaats De Pietersberg	74
	Bato's Wijk	76
	<i>In de uiterwaarden</i>	
	Kasteel Doorwerth	78
	5. Uitvoeringsstrategie	80
	Participatie	80
	Urgente en kansrijke landgoederen en buitenplaatsen, op weg naar fysieke uitvoering	82
	Beleidsmatige verankering	84
	Financiën	84
	Bijlage 1 Motie Raad visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2013	86
	Bijlage 2 Verslag Expert Meeting Eigenaarschap 2017	87

Bronnen

Colofon

90

91

1. INLEIDING

Waarom een visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018

Landgoederen en buitenplaatsen bepalen in belangrijke mate het aanzien van onze gemeente. Ook vormen ze een belangrijk motief voor een toeristisch bezoek of zelfs voor de beslissing om in Renkum te gaan wonen. Zelfstandig beleid voor de landgoederen en buitenplaatsen als specifiek rood en groen cultuurhistorische fenomeen is in 2013 geformuleerd in de vorm van de Basisvisie Landgoederen. De ondertitel van de visie geeft de primaire koers weer: "beleven, benutten en beschermen". Bij de vaststelling heeft de gemeenteraad het oordeel uitgesproken dat deze visie aanvullingen behoeft en om die reden is de visie uit 2013 als 'basisvisie' gelabeld.

Ontwikkelingen sinds 2013

In 2017 is de visie "Oosterbeekse buitenplaatsen herleven" van het burgerinitiatief "4 Landgoederen op de Helling" gereed gekomen. De visie is samengesteld door de Vereniging Vrienden van Park Hartenstein, Stichting Dorpsplatform Oosterbeek en Stichting Ruimte Denken. Deze visie, die door middel van een open planproces tot een breed draagvlak heeft geleid, vormt een waardevolle input voor de voorliggende visie. Eerder was al in opdracht van de Initiatiefgroep "Visie voor de landgoederen" het onderzoeksrapport "Vista's op participatie" opgesteld.

Maar er zijn de afgelopen tijd meer goede initiatieven tot ontplooiing gekomen. In het Renkums Beekdal heeft Staatsbosbeheer, eigenaar van Landgoed De Keijenberg, samen met aangrenzende landgoederen Oranje Nassau's Oord, Quadenoord en Dorskamp een visie opgesteld. Landgoed Laag Oorsprong is door Geldersch Landschap & Kasteelen op een fraaie manier hersteld.

Daarnaast is in 2015 het Waardestellend onderzoek gepresenteerd (het rapport "Renkumse Landgoederen en Buitenplaatsen" van de Wetenschapswinkel van de WUR op initiatief van de Initiatiefgroep "Visie voor de Landgoederen"). De belangrijkste uitkomst daarvan is de aanbeveling om te komen tot een meer gedragen landgoederenbeleid en voorstellen hoe dit kan worden bereikt. Na het verschijnen van dit onderzoek is er binnen en buiten de gemeentelijke organisatie discussie gevoerd over de rol van de lokale samenleving bij de totstandkoming van landgoederenbeleid en een gedragen uitvoeringsprogramma. Het mobiliseren van de samenleving kan een wezenlijke bijdrage betekenen voor de ontwikkeling en het herstel van cultuurhistorische waarden en de natuurwaarden daarbinnen. De overheid en de lokale samenleving hebben elkaar vandaag de dag hard nodig.

De Visie Gelders Arcadië van het Gelders Genootschap, die in opdracht van de gemeentes Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal en Wageningen is opgesteld en inmiddels afgerond, vormt eveneens een belangrijke bouwsteen voor de visie op de landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente Renkum.

Doel van de visie Gelders Arcadië is het inzichtelijk maken van de ruimtelijke identiteitsdragers van de landgoederenzone als leidraad c.q. onderlegger voor toekomstig beleid en nieuwe ontwikkelingen binnen de landgoederenzone Gelders Arcadië. De Visie biedt daarmee een (bovengemeentelijke) basis en raamwerk voor uitwerking op lokale schaal en voor een mogelijk toekomstige uitvoeringsprogrammering.

Ambitie en doelstellingen visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018

In de basisvisie 2013 is de volgende ambitie geformuleerd:

De in de basisvisie gemaakte selectie van landgoederen en buitenplaatsen duurzaam "levend te houden" voor toekomstige generaties, rekening houdend met de ruimtelijke en landschappelijke kwaliteiten van de landgoederen en buitenplaatsen, van hun directe omgeving en van het aangrenzende cultuurlandschap van de Veluwezoom.

Voor een nadere uitwerking is de volgende denklijn gehanteerd:
Behouden en verbinden door beleven, benutten en beschermen.

Anno 2018 is er geen aanleiding om deze ambitie en denklijn te wijzigen. De doelstellingen van de visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018 zijn wél aanzienlijk anders dan in 2013.

De volgende doelstellingen vormen het vertrekpunt voor de visie Landgoederen 2018. De doelstellingen komen voort uit de verschillende onderdelen van de motie uit 2013 (zie bijlage 1).

- 1. Het geven van een ruimtelijke vertaling van de bestaande cultuurhistorische-, landschappelijke- en ecologische waarden en ontwikkelingsmogelijkheden van (onderdelen van) de Renkumse landgoederenzone in onderlinge samenhang;**
- 2. Een beleids- en afwegingskader op hoofdlijnen bieden voor bescherming van bestaande waarden en voor toetsing van particuliere initiatieven; in dit kader wordt/worden:**
  - prioriteiten aangeven die invulling geven aan het behoud van de kernwaarden van de landgoederen en buitenplaatsen;
  - de locaties aangegeven waar nieuwbouw wenselijk dan wel

LANDGOEDEREN EN BUITENPLAATSEN

 huidige landgoedcontouren

Bron luchtfoto: Google Earth

Quadenoord

Keyenberg

RENKUM

Villa Laura

HEELSUM

Heidestein

de Kamp

WOLFHEZE

Laag Wolfheze

DOORWERTH

Duno

Doorwerth

Bilderberg

Sonnenberg

Hartenstein

Hoge Oorsprong

Petersberg

Petersberg

Hemelse Berg

De Oorsprong

OOSTERBEEK

Pietersberg

Bato'swijk

De Koepel

Boschveld

Mariëndaal

0 500 1000 1500 m

onwenselijk is;

- aangegeven hoe, bij belangentegenstellingen tussen cultuurhistorische en natuurlijke waarden waaronder biodiversiteit, de belangenafweging zal plaatsvinden;
- voorstellen gedaan voor instandhouding en bescherming van structuren door toepassing van de Erfgoedverordening;

3. De mogelijkheden en randvoorwaarden voor toekomstbestendige (economische) ontwikkeling van de landgoederenzone, rekening houdend het gestelde onder 1 en 2;
4. Een daartoe in aanmerking komende selectie van thema's uit het boek "Kansen voor Gelders Arcadië" te verwerken;
5. Een uitnodiging bieden voor particuliere ideeënvorming; participatie om initiatieven van de grond te krijgen en gedeeld eigenaarschap zijn belangrijke thema's bij de totstandkoming van de visie en uitvoeringsprogramma;
6. Een onderbouwing bieden voor de mogelijkheid om subsidies aan te spreken.

De eerste vier doelstellingen worden uitgewerkt in hoofdstuk 3: de visie op de landgoederen en buitenplaatsen in acht verschillende thema's. Doelstelling 5 komt in hoofdstuk 4 aan bod, waarin voor elk landgoed en voor elke buitenplaats afzonderlijk per thema de kansen worden benoemd. Hoofdstuk 4 alsmede het laatste hoofdstuk (over de uitvoeringsstrategie) gaan in op de zesde doelstelling.

Samenhang met ander beleid

De visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018 is geen juridisch bindend document zoals een bestemmingsplan. Wel vormt de visie input bij de actualisatie van bestemmingsplannen (met name het bestemmingsplan Buitengebied) en andere ruimtelijke plannen. De visie Landgoederen en Buitenplaatsen vormt op termijn een belangrijke bouwsteen voor een op te stellen Omgevingsvisie in het kader van de Omgevingswet.

Het voorliggende document is een integrale visie op de Renkumse landgoederen en buitenplaatsen en de belangen die daarmee samenhangen. Deze visie kan afwijken van andere belangen. Na afweging van de verschillende belangen, worden de daadwerkelijke bindende keuzes vastgelegd in bijvoorbeeld een bestemmingsplan of een uitvoeringsplan. Pas dan is duidelijk wat daadwerkelijk ruimtelijk mogelijk en toegestaan is. Daarnaast kan de visie Landgoederen en

Buitenplaatsen 2018 als onderbouwing worden gebruikt bij de aanvraag van subsidies in het kader van natuur, landschap, erfgoed en burgerinitiatieven. Recent zijn het LandschapsBasisPlan 2017 (Verbindend Landschap) en het Bosbeleidsplan 2018-2028 vastgesteld. De voorliggende visie gaat in tegenstelling tot deze twee plannen in op nieuwe ontwikkelingen voor de landgoederen en buitenplaatsen. De Visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018 geeft dus een nadere invulling aan het LandschapsBasisplan en het Bosbeleidsplan voor wat betreft de Landgoederen en Buitenplaatsen en stelt prioriteiten.

Er ligt ook een duidelijke relatie met de gemeentelijke Cultuurvisie 2017-2020. De Visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018 benoemt per landgoed belangrijke cultuurhistorische waarden en benoemt thema's die passen bij de verschillende landgoederen. Deze waarden en thema's kunnen een belangrijke drager vormen voor activiteiten op het gebied van kunst en cultuur. In het uitvoeringsprogramma van de Cultuurvisie is het een en ander uitgewerkt. Zie ook het hiernaast opgenomen beleidsschema.

Proces: inbreng van inwoners en stakeholders

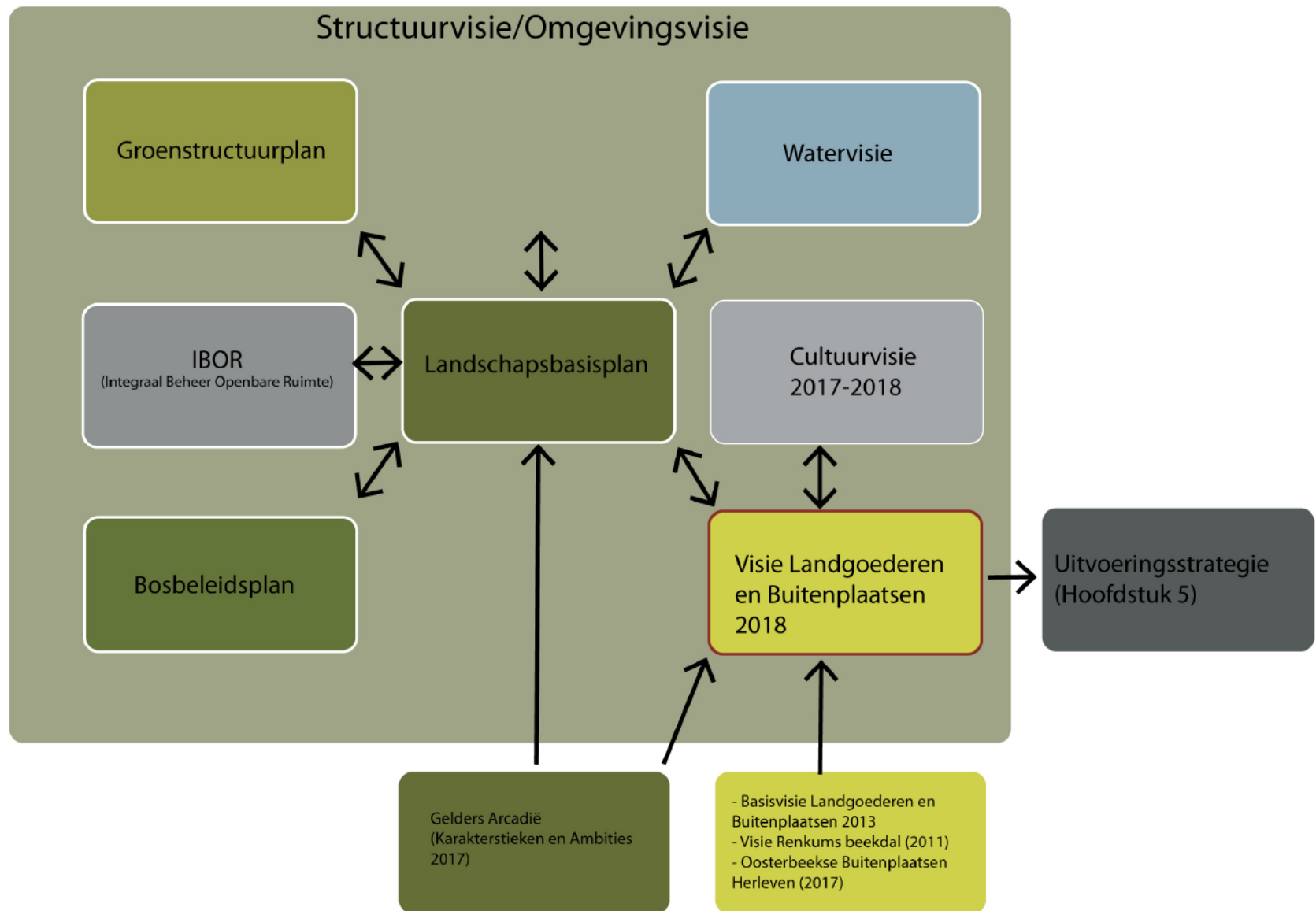
Bij de start van het project zijn gesprekken gevoerd met landgoedeigenaren, organisaties, deskundigen, inwoners, etcetera. Dit was een goede manier om inzicht te krijgen in de verschillende organisaties en hun belangen. Bovendien werden hierdoor mensen bij het proces betrokken.

Tijdens de gesprekken zijn de wensen, ideeën en kansen voor duurzaam behoud en de eventuele ontwikkeling van de landgoederen en buitenplaatsen duidelijk geworden. Waardevolle informatie om te komen tot een realistische visie met zicht op uitvoering is opgehaald.

De informatie die tijdens deze gesprekken boven de tafel is gekomen is gebruikt om deze visie op te stellen. De oogst van de gesprekken is met name verwerkt in het vierde hoofdstuk.

Voordat de visie definitief werd is een leesgroep van ruim tien stakeholders geraadpleegd. Een aantal daarvan hebben de moeite genomen om de concept visie van opmerkingen te voorzien.

2. OP DE ZUIDELIJKE VELUWEZOOM

Over heuvels en door dalen

Het voor de gemeente Renkum zo kenmerkende reliëfrijke landschap is 250.000 jaar geleden ontstaan in het Saalien, de voorlaatste ijstijd. Gletsjers stuwden vanuit het noorden hoge grondwallen op. De dalen ontstonden in een warmere periode, zo'n 100.000 jaar geleden, toen het ijs zich had teruggetrokken. Ruim 10.000 jaar terug bracht opnieuw koude, maar geen gletsjers meer. Zandstormen raasden over het land, Nederland raakte ontbost. De beken verzamelden zich in rivieren die op hun beurt de onderkant van de stuwwallen aansneden en de voor deze landstreek zo typische scherpe overgang tussen stuwwal en rivierengebied creëerden. Met hoogtes die variëren van minder dan 10 meter boven NAP bij kasteel Doorwerth tot meer dan 70 meter boven NAP bij De Koepel aan de Schelmseweg is het reliëf voor Nederlandse begrippen groot.

Vanaf de Middeleeuwen zijn de beken op plekken waar het grondwater dicht onder het grondoppervlak zit door middel van sprengkoppen uitgebreid. Watermolens langs de beken werden voor de fabricage van papier, kruit en suiker ingezet. Door dalende grondwaterstanden zijn de sprengkoppen thans ten dele verdroogd.

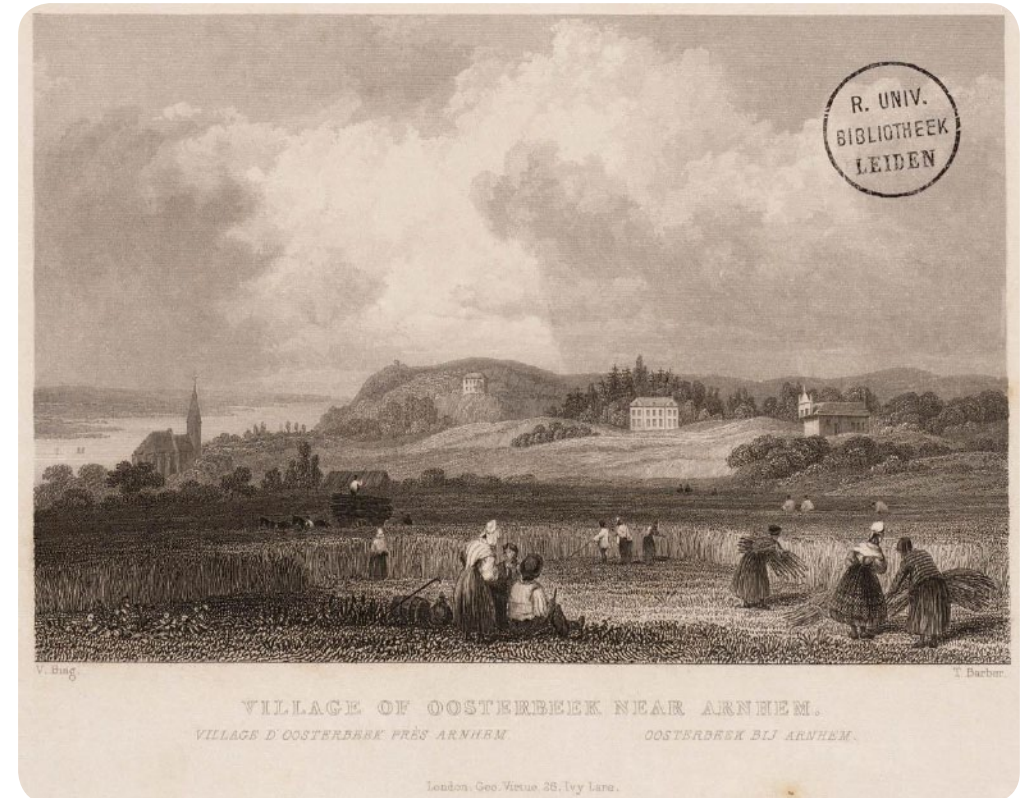
Reeks landgoederen en buitenplaatsen

Vanaf de zeventiende eeuw vormde de zuidelijke Veluwezoom voor welgestelden een gewilde omgeving om landgoederen en buitenplaatsen te stichten. In de eerste helft van de 19e eeuw kwamen schilders op de reliëfrijke streek af om het landschap en vergezichten op doek vast te leggen. Hun werk werd bekend onder de naam Oosterbeekse School.

De op de toppen van de heuvels geplaatste landhuizen boden weidse panorama's over het rivierenland. Landschapsarchitecten kregen de opdracht om de terreinen rond de landhuizen tot aantrekkelijke parken om te vormen. Nieuw aangeplante bossen, lanen en boomgroepen vonden in de rijke voedingsbodem een goede ondergrond. De watermolens langs de sprengbeken werden vervangen door cascaden. Halverwege en onderaan de hellingen zijn vijvers met fonteinën aangebracht. Waar het in het landschapsonwerp van pas kwam werden de lokale boerderijen inclusief de bijbehorende landerijen in de landgoederen en buitenplaatsen opgenomen. Hierdoor ontstond in de Oosterbeekse landgoederen een keten aan graslanden en akkers. De glooiende velden faciliteerden de vergezichten op het laaggelegen rivierenland.

We spreken van een landgoed in geval het landhuis permanent bewoond werd, een flinke terreinoppervlakte kende om die in te zetten ten behoeve van inkomsten uit houtopbrengst, landbouw en dergelijke. Een buitenplaats was minder groot van oppervlakte, het landhuis een vakantie- en weekendverblijf.

De in de eerste helft van de negentiende eeuw aangelegde spoorlijn van Utrecht naar Arnhem gaf de regio een nieuwe impuls. Met de bouw van de stations Oosterbeek en Wolfheze werd de gemeente vanuit het westen van het land beter bereikbaar. Omdat de randen van het plateau op een gegeven moment bezet raakten zijn de jongste terreinen heuvelopwaarts gesticht. Ook heideontginningen werden voor de stichting van nieuwe landgoederen ingezet. Aan het begin van de

Ansichtkaart van oude staalgravure van Valentijn Bing met de ondertitel: *Dorf Oosterbeek bei Arnhem.* Bron: Universiteit Leiden.

BESTAANDE EN VERDWENEN LANDGOEDEREN EN BUITENPLAATSEN

- (Grotendeels) verdwenen
- Grotendeels bestaand (vaak zonder hoofdhuis)
- ▭ Huidige landgoedcontouren
- ▭ Voormalige landgoedcontouren

Bron: Karakteristieken en Ambities Gelders Arcadie (2016)

twintigste eeuw telde de gemeente Renkum maar liefst veertig landgoederen en buitenplaatsen. Ruwweg omvatten de terreinen toentertijd omstreeks een derde van de oppervlakte van de gemeente.

Teloorgang en herontwikkeling

Vanaf de jaren twintig van de vorige eeuw stakte de aanleg van de landgoederen en buitenplaatsen. Gedurende de daarop volgende decennia deden de eigenaren de terreinen een voor een van de hand. De in 1944 gevoerde oorlogshandelingen in het kader van de Slag om Arnhem bracht de Oosterbeekse landgoederen en buitenplaatsen grote schade toe. In de naoorlogse jaren werd een aantal terreinen ontmanteld. Ook raakten er landgoederen en buitenplaatsen bebouwd. Op diverse plaatsen in de gemeente herinneren groene en gebouwde relictten aan het cultuurhistorische erfgoed. Het merendeel van de gespaard gebleven landgoederen en buitenplaatsen kwam in handen van de gemeente Renkum en van Geldersch Landschap & Kasteelen. Enkele terreinen zijn nog in particuliere handen.

De landhuizen en bijgebouwen, voor zover nog aanwezig, kregen nieuwe invullingen. De ene keer werd in het hoofdhuis een museum gevestigd, andere keren werd de villa een hotel of zorgcomplex. Op een aantal landgoederen is nieuw gebouwd.

Anno 2018 zijn er in de gemeente Renkum nog zo'n twintig landgoederen en buitenplaatsen over. Het merendeel hiervan is in zijn geheel dan wel grotendeels publiek toegankelijk. Met elkaar vult het erfgoed tegenwoordig plus minus een vijfde deel van de oppervlakte van de gemeente.

De villa van landgoed Laag Oorsprong is in de Tweede Wereldoorlog verwoest en niet meer herbouwd. Enkele jaren geleden is de voormalige huisplaats gemarkeerd. Op de foto het zicht vanaf de huisplaats naar het zuiden.

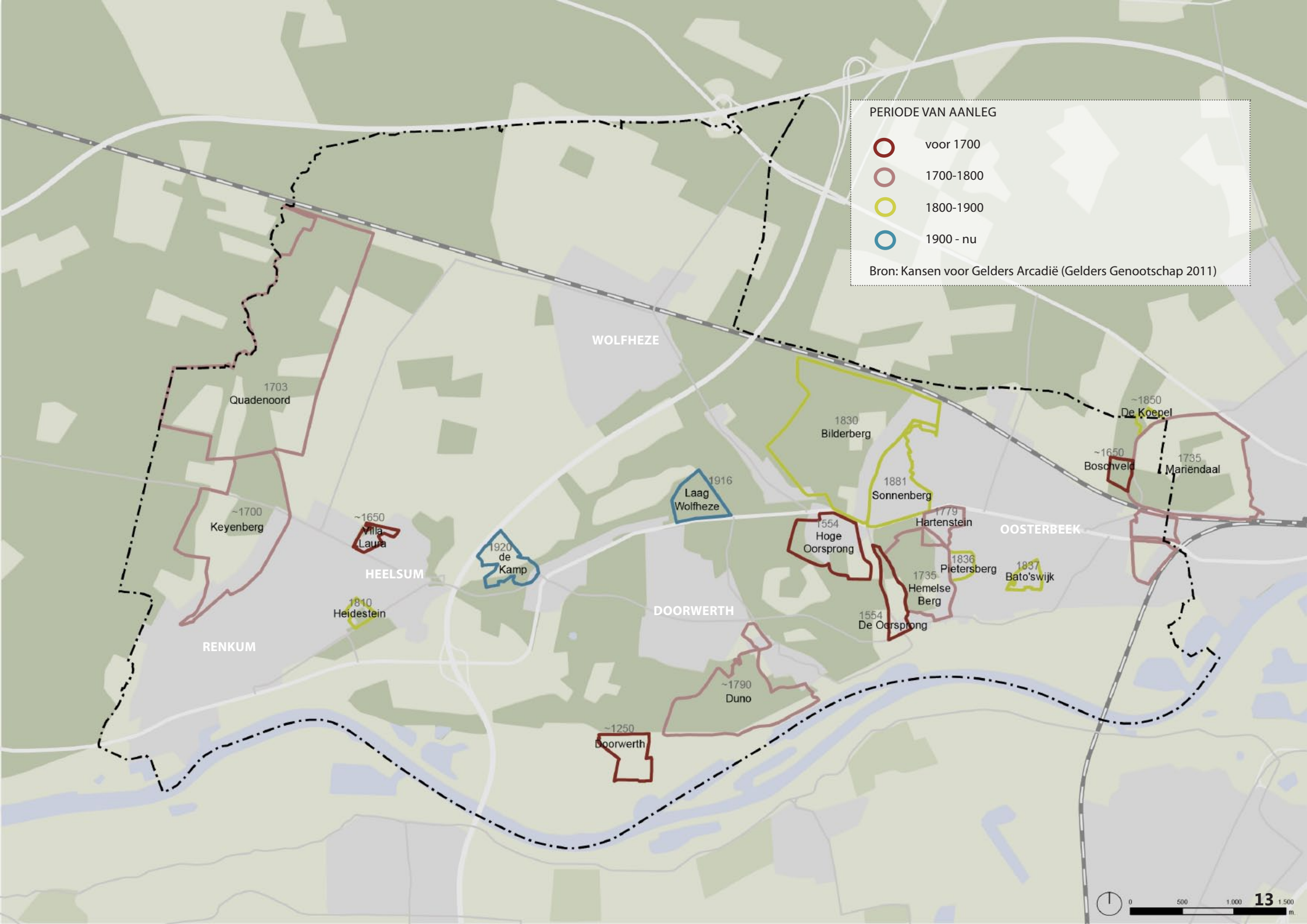

De na de Tweede Wereldoorlog gerestaureerde Villa Hartenstein herbergt het Airborne Museum.

PERIODE VAN AANLEG

- voor 1700
- 1700-1800
- 1800-1900
- 1900 - nu

Bron: Kansen voor Gelders Arcadië (Gelders Genootschap 2011)

Landgoedbos

De aanleg van de landgoederen en buitenplaatsen ging gepaard met de aanplant van bos. In de kaart met landschapstypen wordt onderscheid gemaakt tussen hellingbos en overig bos. Door het reliëf, de vruchtbare bodem en de als gevolg van de interactie met het grond- en oppervlaktewater vochtiger ondergrond hebben de bossen op de hellingen veelal een ander karakter (bijvoorbeeld in de vorm van beuken-eikenbos met hulst) dan de noordelijker in de gemeente gelegen bossen (bijvoorbeeld in de vorm van naaldhoutbossen).

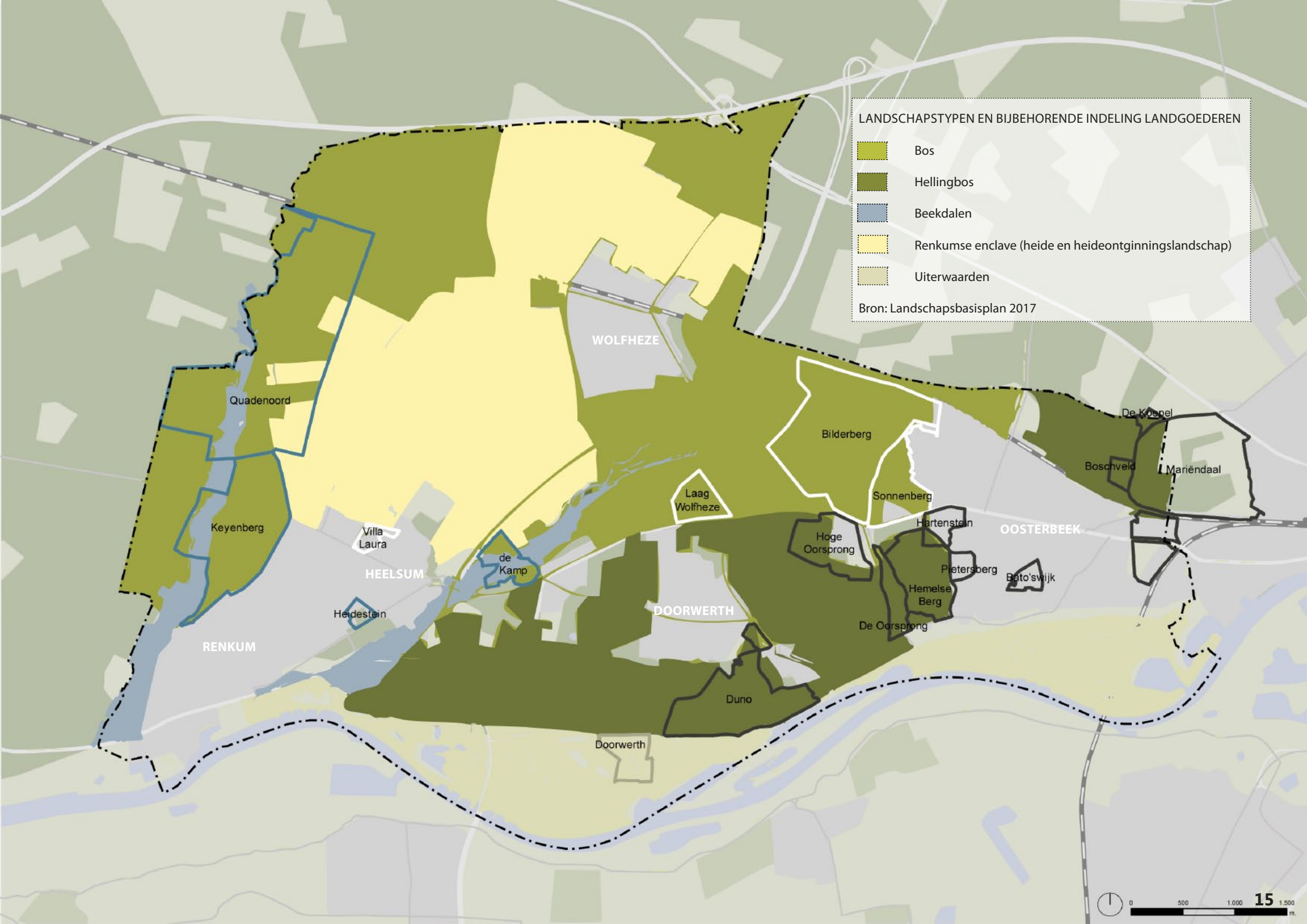

Het voormalige landgoed Heidestein stond ooit aan de rand van een groot heideterrein. Het landgoed is aangelegd op ongeveer tien hectare woeste grond. Een gedeelte van het terrein werd met grove dennen beplant. Het landhuis kijkt uit op het dal van de Heelsumse Beek. In deze visie wordt het landgoed daarom onder de beekdalen gerangschikt.

LANDSCHAPSTYPEN EN BIJBEHORENDE INDELING LANDGOEDEREN

- Bos
- Hellingbos
- Beekdalen
- Renkumse enclave (heide en heideontginningslandschap)
- Uiterwaarden

Bron: Landschapsbasisplan 2017

Lanen en open gebieden

Onderdeel van de park- en bosaanleg op de landgoederen vormde de aanplant van eiken- en beukenlanen. Nog steeds wordt de gemeente gekenmerkt door een groot aantal lanen. Ze bevinden zich op de landgoederen rond het Renkumse Beekdal alsook op de landgoederen De Bilderberg, De Hemelse Berg en Mariëndaal. Veel lanen lopen door tot buiten de eigendomsgrenzen van de terreinen.

De open gebieden bestaan uit heides, heideontginningen, beekdalen en uiterwaarden. De laatste jaren worden grote delen van de heideontginningen ten noorden van Renkum en noordwesten van Wolfheze uit agrarische productie gehaald en omgevormd tot natuur.

Een van de beukenlanen van landgoed De Bilderberg.

BESTAANDE EN VERDWENEN LANEN

- Bestaande lanen
- Historische verdwenen lanen

Bron: Ruimtelijke Visie Gelders Arcadie (2017), gemaakt door Gelders Genootschap en Poelmans Reesink Landschapsarchitecten in opdracht van gemeenten Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal en Wageningen.

Voor de natuur van waarde

De landgoederen en buitenplaatsen hebben er mede toe bijgedragen dat de gemeente rijk aan natuur is. De diversiteit aan omstandigheden (droog en vochtig, schrale en vodselerijke ondergrond) heeft tot een diversiteit aan habitattypen (ecosystemen) geleid.

Op enkele landbouwenclaves na is in het buitengebied van de gemeente Renkum bijna alles beschermd door de Wet Natuurbescherming (Natura 2000) en/of als onderdeel van het Natuur Netwerk Gelderland aangewezen. De Veluwe is het grootste Natura-2000 gebied in Nederland op het land. Het is aangewezen als zeer waardevol natuurgebied. Het beschermingsregime van gekwalificeerde habitats en soorten op de Veluwe, oftewel de instandhoudingsdoelen Natura 2000, zijn vastgelegd in het Ontwerp Beheerplan Veluwe, dat inmiddels operationeel is. Voor elk Natura 2000-gebied zijn instandhoudingsdoelstellingen geformuleerd voor alle beschermde soorten en habitats die daar in niet-verwaarloosbare hoeveelheden aanwezig zijn. Per soort of habitat is aangegeven of behoud van de huidige aantallen/arealen voldoende is, danwel of een uitbreiding of een verbetering nodig is.

Er wordt onderscheid gemaakt tussen Natura 2000-gebieden die beschermd zijn vanwege de aanwezigheid van enkele vogelsoorten en gebieden die beschermd zijn vanwege de aanwezigheid van bepaalde vegetaties: de habitattypen. In totaal worden 18 habitattypen onderscheiden die essentieel zijn voor de Veluwe.

Op de kaart op bladzijde 29 zijn de habitattypen opgenomen die binnen de Natura 2000-gebieden extra aandacht verdienen. De instandhoudingsdoelen gelden voor de beuken-eikenbossen met hulst (H9120), de droge heides (H4030), heischrale graslanden vochtig kalkarm (H6230vka) en de vochtige alluviale beekbegeleidende bossen (H91E0). Bovengenoemde in de gemeente voorkomende habitattypen zijn samen met de leefgebieden van Permanente bron & Langzaam stromende bovenloop (ZGLg01) strikt beschermd en moeten verder worden ontwikkeld.

De tussen haakjes geplaatste codes verwijzen naar de in het Ontwerp Beheerplan Veluwe benoemde habitattypes.

Zeldzaam goudveil bij een van de vijvers in de Gielenbeek op landgoed de Hemelse Berg.

NATUURBELEID

- GNN (Gelders Natuur Netwerk ; voormalige EHS) geen Natura 2000
- Natura 2000 Habitatrichtlijnen /GNN
- Natura 2000 Vogelrichtlijnen /GNN
- landgoedcontouren

Bron: <http://kaarten.gelderland.nl>

3. VISIE: GLINSTEREND IN HET GROEN

Landgoederen en buitenplaatsen als bijzondere oorden

Een landgoed of buitenplaats lijkt in eerste instantie op een natuurgebied of een park. Er zijn echter wel degelijk verschillen en dat is een van de redenen waarom buitenplaatsen en landgoederen gekoesterd worden. Zo zijn ze altijd het resultaat van een privaat initiatief. Op een landgoed of buitenplaats ben je te gast bij 'iemand', op een terrein dat een duidelijke eigenaar heeft. Een park daarentegen is juist van en voor iedereen.

Dat 'private' is al te zien bij de entree. Die wordt bij een buitenplaats of landgoed gemarkeerd door bijvoorbeeld een poort of door kolommen. Vervolgens laat het landhuis of laten de restanten ervan zien dat er gewoond wordt of werd op het terrein. Elementen als follies, cascades, pergola's zijn tekenen dat het gebied het domein was van een eigenaar. Het landgoed of de buitenplaats was zijn of haar paradijs. Met altijd een persoonlijke smaak en een persoonlijk verhaal. Eén van de meest bijzondere aspecten van buitenplaatsen en landgoederen is dat cultuur en natuur hand in hand gaan. Het zijn als het ware twee lagen die elkaar versterken. Denk aan de lanen, denk aan grote groepen rododendronstruiken die een oprijlaan sieren. Binnen de landgoedgrenzen hangt feitelijk alles met alles samen. Er is sprake van een zogenaamd ensemble: "De samenstellende onderdelen van terreinen (met beplanting), lanen, waterpartijen en waterlopen, gebouwen, bouwwerken en ornamenten zijn door opzet of ontwerp van tuinen en park en het (utilitair) gebruik historisch en architectonisch met elkaar verbonden en vormen zo een onlosmakelijk geheel" (Basisvisie landgoederen en buitenplaatsen 2013).

Een rode draad in de ontwikkelingen van de buitenplaatsen en landgoederen is dat ze langzaam veranderen. Ze vertegenwoordigen en ademen historie. De terreinen kennen vele tijdslagen. Veelal is het beste bewaard gebleven en zijn er nieuwe elementen - met respect voor het bestaande - toegevoegd. Dat is ook hoe we tegen landgoederen en buitenplaatsen moeten aankijken. We beschouwen de terreinen niet als musea die je op slot moet zetten. Het idee is om de essenties van de landgoederen, buitenplaatsen te behouden en waar nodig aanpassingen te doen die horen bij de wensen en mogelijkheden van deze tijd. Daarmee wordt een nieuwe tijdslaag toegevoegd aan een historie van eeuwen. De aanpassingen kunnen worden gedaan met respect voor het verleden. Het specifieke van buitenplaatsen en landgoederen wordt bewaard, het eigene waar mogelijk versterkt. Bij diverse buitenplaatsen is ingrijpen noodzakelijk, zowel voor natuur als cultuur. Het aloude motto hierbij is: 'behoud door ontwikkeling'.

Beeldbepalend erfgoed

Ondanks de afname in aantal en in oppervlakte zijn de landgoederen en buitenplaatsen voor de gemeente Renkum nog steeds van grote betekenis voor. Alhoewel het merendeel van de terreinen inmiddels geheel of grotendeels openbaar toegankelijk is, is de private oorsprong nog steeds herkenbaar. Het in het landschapsontwerp op elkaar afgestemde samenspel tussen de landschappelijke ondergrond, de bebouwing, het wegen- en padenstelsel, het groen, water én de vergezichten onderscheidt de landgoederen en buitenplaatsen van gewone bossen en natuurgebieden. De wijze waarop de diverse landgoedonderdelen onderling geordend zijn maakt elk terrein uniek.

Een rondgang door de gemeente levert een tweezijdig beeld op. Sommige landgoederen, buitenplaatsen zijn redelijk intact. Op meerdere terreinen staat het zo kenmerkende gebouwensemble nog overeind. Wandelingen over de landgoederen leveren regelmatig verrassingen op. Met name de op de zuidrand van de stuwwal opduikende vergezichten richting het rivierenland maken duidelijk waarom de welgestelden in eerdere eeuwen op de zuidelijke Veluwezoom hun lustoorden stichtten.

Op het in particuliere handen zijnde Laag Wolfheze is de oorspronkelijke aanleg nog bijna geheel intact. En op Landgoed Laag Oorsprong is door een particulier initiatief de tuin nieuw leven ingeblazen waardoor dit terrein is uitgegroeid tot een veelbezochte locatie.

De rondgang leert ook dat geen van de landgoederen en buitenplaatsen nog de grandeur van weleer heeft. Op enkele locaties zijn de gebouwen geheel of gedeeltelijk verdwenen. Op andere terreinen doet later toegevoegde bebouwing afbreuk aan het landgoed. De intensief onderhouden vragende tuinen rondom de landhuizen zijn veelal opgeheven, maar ook het parklandschap is vaak aan verwaarlozing onderhevig. Verschillende vista's zijn bebouwd geraakt of dichtgegroeid, meerdere lanen vertonen uitval. Ook het buitenmeubilair, waaronder de terreinafscheidingen, heeft zelden meer de allure van weleer.

De landgoederen en buitenplaatsen waren in het begin van de vorige eeuw al belangrijke trekpleisters. Ze zijn dat nog steeds. Voor de inwoners van de gemeente en voor bezoekers van buiten valt er veel te genieten op de reeks terreinen. De ontwikkeling en het beheer van de landgoederen en buitenplaatsen gebeuren nu nog te veel ad-hoc. Voorkomen moet worden dat het voor de gemeente beeldbepalende erfgoed langzaam maar zeker verder aftakelt.

landgoed Duno

Thema's als leidraad

Om de bijzondere kwaliteiten van de landgoederen en buitenplaatsen recht te doen is een serie thema's geformuleerd die de visie inhoud geven. De thema's vormen de leidraad aan de hand waarvan de terreinen hersteld en doorontwikkeld kunnen worden. Nagegaan wordt hoe om te gaan met de historische groenaanleg en met eventuele plannen voor nieuwbouw op de terreinen. Bezien wordt hoe het met de natuur gesteld is en of daarin verbeteringen zijn aan te brengen zijn. Ook de uitbreiding van het recreatieve potentieel en het verbeteren van de toegankelijkheid van de terreinen worden benoemd. Tot slot komt ook het beheer van de gebieden aan bod. Met elkaar dekken de thema's de diversiteit aan onderwerpen af die met de instandhouding en kwaliteitsverbetering van de landgoederen en buitenplaatsen samenhangen.

Landgoedbos, open terreinen, parklandschap én tuin

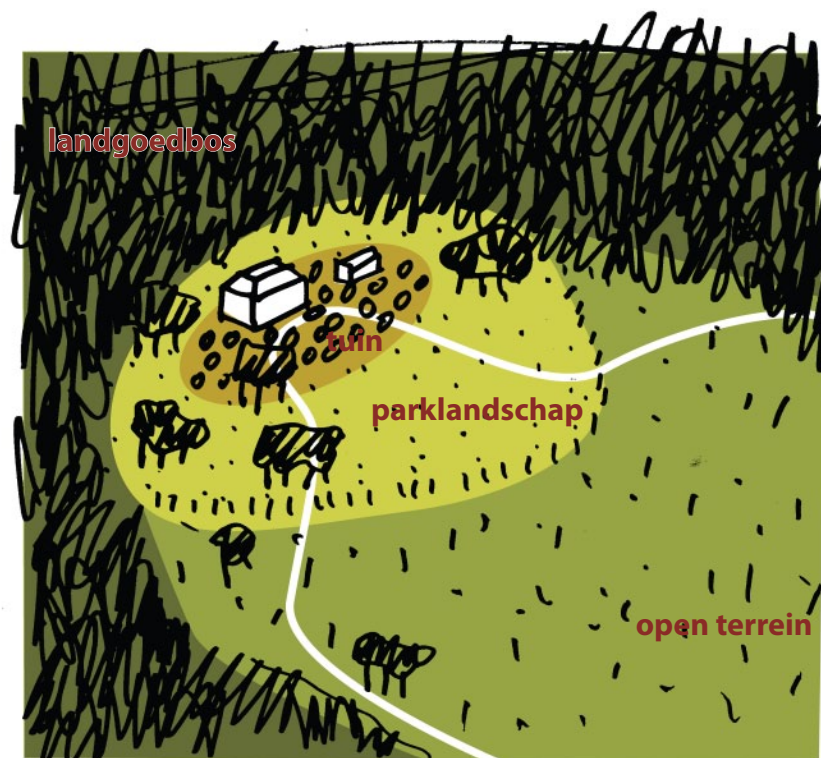
Om de landschapsontwerpen van de landgoederen en buitenplaatsen te doorgronden is het van belang om de diverse toegepaste onderdelen te onderscheiden. Daarmee kunnen de overeenkomsten en verschillen tussen de terreinen worden geschetst.

Rond of nabij het landhuis vinden we de tuin. De ruimere omgeving van het huis noemen we park of parklandschap. Dit onderdeel van het landschapsontwerp bestaat uit gazons waarop enkele solitaire bomen staan. Op enige afstand van het landhuis bevindt zich het open terrein, bestaande uit weides, akkers of heides. Ook een vijver kan hiervan deel uitmaken. Het open terrein, over het algemeen ingekaderd door lanen en bosranden, staat veelal garant voor de in het landschapsontwerp opgenomen vista's. De buitenrand van de landgoederen bestaat uit landgoedbos. De oppervlakte bos verschilt per terrein. Soms bestaat een landgoed bijna geheel uit bos, andere keren is sprake van een dunne strook. De buitenplaatsen bedienen zich ook van bovengenoemde ontwerpingrediënten. Maar omdat deze terreinen een kleinere oppervlakte hebben wordt rond het landhuis vaak volstaan met het parklandschap en de tuin. De genoemde indeling van het landschapsontwerp in tuin, parklandschap, open terrein en landgoedbos is gebaseerd op de Engelse landschapstijl. De Engelse termen zijn: garden, pleasure ground, meadow en woodland.

De indeling maakt inzichtelijk of een landschapsontwerp nog overeind staat of dat sprake is van de verwatering van het ontwerp. De vierdeling is tevens van belang omdat het helpt om er het beheer van de landgoederen, buitenplaatsen op te baseren.

THEMA'S

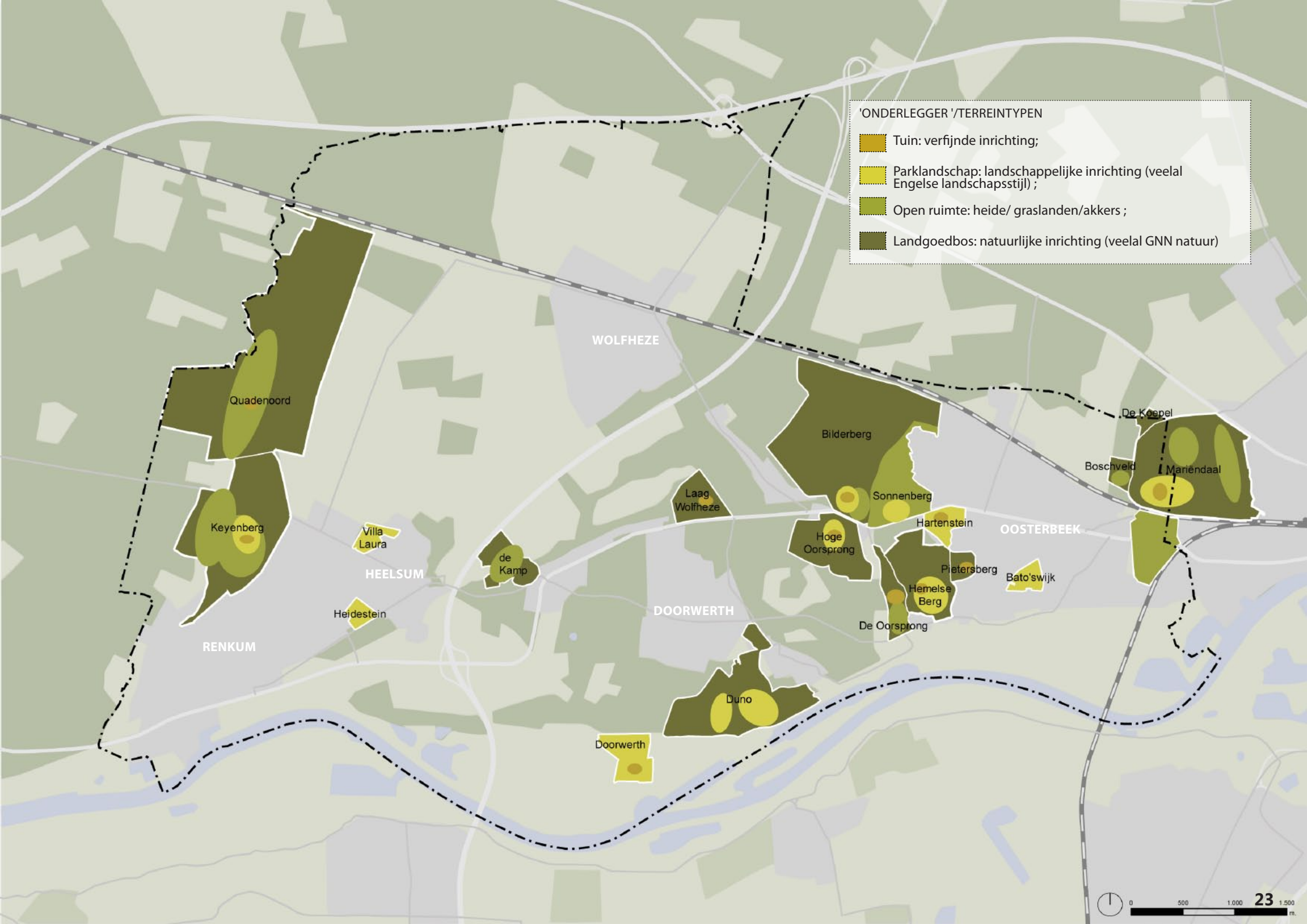
1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
2. Blaas het landschapsontwerp nieuw leven in
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
6. Denk in gebouwensembles
7. Stel een meubilair- en materialencatalogus voor de landgoederen en buitenplaatsen op
8. Stem het beheer af op het landschapsontwerp en op de natuur

Schematische opbouw van een landgoed, buitenplaats.

'ONDERLEGGER' /TERREINTYPEN

- Tuin: verfijnde inrichting;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl) ;
- Open ruimte: heide/ graslanden/akkers ;
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur)

1. BEZIE DE LOCATIES IN SAMENHANG MET HET AANGRENZENDE LANDSCHAP

De landgoederen en buitenplaatsen hebben betekenis voor de omgeving. Het omgekeerde is ook het geval. In veel situaties is de omgeving medebepalend voor de beleving op de landgoederen en buitenplaatsen. De terreinen staan niet op zichzelf. Ze maken deel uit van een groter gebied: de landgoedbiotoop. Wegen, fiets- en wandelpaden maken deel uit van een uitgebreider routestelsel. In de landschapsontwerpen opgenomen vergezichten gaan meestal over de grenzen van het eigen terrein heen. Ook bossen, lanen en beken reiken vaak verder dan het eigen gebied.

Dankzij de glooiende akkers ten zuiden van Bato's Wijk kan vanuit het park van het vergezicht richting de Betuwe genoten worden. En de open weides staan er voor garant dat Kasteel Doorwerth uit de uiterwaarden onderaan de stuwwal opduikt.

Voor het waarborgen van het groene erfgoed is het van belang om de relaties met de omgeving vast te stellen. Een aantal aan de landgoederen en buitenplaatsen grenzende gebieden verdient daarom bescherming.

Doorzicht vanaf de entreezone van landgoed Mariendaal naar de glooiende velden zuidelijk van de Utrechtseweg. De Utrechtseweg verrommelt steeds meer, waardoor de relatie tussen de verschillende onderdelen van het landgoed vermindert.

OPGAVE

Bij landgoederen en buitenplaatsen moet ruimer gekeken worden dan naar het eigen terrein. Diverse voor de beleving van het landschap essentiële elementen, zoals bossen, lanen en vergezichten, lopen buiten de eigendomsgrenzen door. Voor het behoud van het landgoed, de buitenplaats moet daarom ook de omgeving worden beschermd.

Landgoedbiotoop

Een buitenplaats of landgoed is altijd ruimtelijk verankerd in haar omgeving. De biotoop is van belang als de landschappelijke omgeving van een buitenplaats of landgoed. Behalve het landgoed dient ook de biotoop te worden beschermd.

BEZIE DE LOCATIES IN SAMENHANG MET HET AANGRENZENDE LANDSCHAP

- Beekdalen
- Uiterwaarden
- Indicatie van intensieve relatie met bossen
- Indicatie van intensieve relatie met openheid
- Landgoedcontouren

WOLFHEZE

Quadenoord

Keyenberg

Villa Laura

HEELSUM

Heidestein

RENKUM

de Kamp

DOORWERTH

Laag Wolfheze

Bilderberg

Sonnenberg

Hoge Oorsprong

Hartenstein

Pietersberg

Hemelse Berg

De Oorsprong

Duno

Doorwerth

OOSTERBEEK

Bato'swijk

Boschveld

De Koepel

Mariëndaal

2. BLAAS HET LANDSCHAPSONTWERP NIEUW LEVEN IN

Welgestelden stichtten tot in de eerste helft van de 20e een landgoed of buitenplaats op de zuidelijke Veluwezoom. Voor het ontwerp van de terreinen schakelden de eigenaren tuin- en landschapsarchitecten in. In het veld zijn de verschillende tijden van ontwerp en aanleg veelal nog af te lezen.

Met historisch onderzoek wordt inzicht in het herstel en de vernieuwing van de landgoederen en buitenplaatsen verkregen. Kennis over de opzet van het gebouwenensemble, de landschappelijke compositie, het padenbeloop en de beplantingsmogelijkheden helpt bij het in stand houden van het erfgoed. Landgoederen zijn geen gestolde historie. Bij het renoveren van de terreinen hoeft daarom niet altijd te worden teruggegrepen naar het verleden. Nieuwe toevoegingen, mits passend in het landschapsontwerp van het terrein, kunnen het erfgoed verrijken. Bijvoorbeeld in de vorm van een sierlijke brug over de beek of een bijzondere markering van een thematische route.

Inspiratie Huis Bergh

Het tegen de stadskern van 's-Heerenberg gelegen landgoed Huis Bergh omvat onder andere een kasteel, een restaurant, enkele gerestaureerde tuinen, het historische parkbos De Plantage en het Bergherbos.

Huis Bergh realiseerde de afgelopen jaren verschillende buitenruimteprojecten. Na het herstel van de tuinen is het lanenstelsel in de aangrenzende Plantage verjongd.

OPGAVE

Voor het herstel en de vernieuwing van de landgoederen en buitenplaatsen is het verkrijgen van inzicht in de ontwerpprincipes van het oorspronkelijke landschapsplan essentieel. Het op basis hiervan opgestelde integrale landschapsontwerp maakt duidelijk op welke punten herstel van het terrein verlangd is alsook welke vernieuwingen kunnen worden doorgevoerd. Het landschapontwerp wordt uitgewerkt in uitvoeringsplannen en beheerplannen.

BLAAS HET LANDSCHAPSONTWERP NIEUW LEVEN IN

- Nieuw integraal deelontwerp nodig
- Zichtlijn bestaand, te handhaven
- Zichtlijn aangetast, te herstellen/ Nieuwe zichtlijn
- Bestaande lanen
- Nieuwe lanen (bron: Ruimtelijke Visie Gelders Arcadie (2017), zie voor de gemeentelijke uitwerking hiervan het Groenstructuurplan)

3. VERGROOT DE NATUURWAARDEN VAN DE GEBIEDEN

In hoofdstuk 2 is uitgelegd dat de landgoederen en buitenplaatsen rijk aan Veluwe natuur zijn. Op enkele in de dorpen gelegen terreinen na zijn alle landgoederen en buitenplaatsen door de Wet Natuurbescherming (Natura 2000) en/of als onderdeel van het Natuur Netwerk Gelderland aangewezen.

Speciale aandacht in het kader van strikte natuurbescherming vraagt een aantal habitattypen op de landgoederen. Het zijn het beuken-eikenbossen met hulst (H9120), de droge heides (H4030), heischrale graslanden vochtig kalkarm (H6230vka) en het zeldzame vochtige alluviale beekbegeleidende bossen (H91E0). Deze habitattypen zijn samen met de leefgebieden van Permanente bron & Langzaam stromende bovenloop (ZGLg01) strikt beschermd. De tussen haakjes geplaatste codes verwijzen naar de in het Ontwerp Beheerplan Veluwe benoemde habitattypes.

Er bestaat een wettelijke verplichting in het kader van de Wet Natuurbescherming om deze habitattypen te beschermen en verder te ontwikkelen. Wijziging van het beheer, zoals grootschalige kap en inzet van zware machines is in deze typen vergunningplichtig. Dat geldt ook voor de intensivering van recreatief gebruik. Per maatregel, bijvoorbeeld bij het instellen van mountainbike-routes of het verharderen van bestaande zandpaden, moet de vergunningplicht worden gezien.

Op de kaart zijn in gebieden waar landgoederen voorkomen tevens zones opgenomen waar kansen bestaan voor de ontwikkeling van bloemrijke en insectenrijke vegetaties. Deze zones zijn met opzet ruim gehouden, omdat vele plekken kansrijk zijn. Veel zal hierbij afhangen van de goede wil en het enthousiasme van de eigenaar en/of de beheerder van een terrein. Op de locaties waar bloemrijke en insectenrijke vegetaties ontwikkeld worden zien we bovenmatig goede resultaten. Zo werd het beekdalgrasland onderaan de Oorsprongbeek op Landgoed Lage Oorsprong in enkele jaren tijd omgevormd tot een prachtige bloemenweide. Langs de Telefoonweg ten noorden van Renkum en langs de Duitsekampweg ten noordwesten van Wolfheze

Goed ontwikkeld deel van beuken-eikenbos met hulst op De Pietersberg.

werden de landbouwgronden omgevormd tot heischrale vegetaties. Ook de op diverse plaatsen in de gemeente met bloemrijke mengsels ingezaaide akkerranden zijn aantrekkelijk voor insecten. Aanbevolen wordt hiervoor meerjarige inheemse plantensoorten toe te passen.

Diverse landgoederen en buitenplaatsen maken deel uit van grotere natuureenheden. Samen vormen ze meer dan de som der delen. De belangrijkste ecologische verbindingen zijn de laatste jaren al gecreëerd: over de A12, de A50 en een afgesloten Fonteinallee. Bovendien wordt er gewerkt aan poorten naar de Rijn via de Renkumse en Heelsumse beekdalen. Om de leefgebieden van de fauna te verbeteren is het van belang dat deze verbindingen worden afgemaakt. Met een goed ecologisch netwerk functioneren ook alle onderdelen, zoals de landgoederen, ecologisch beter en kunnen er meer soorten worden waargenomen.

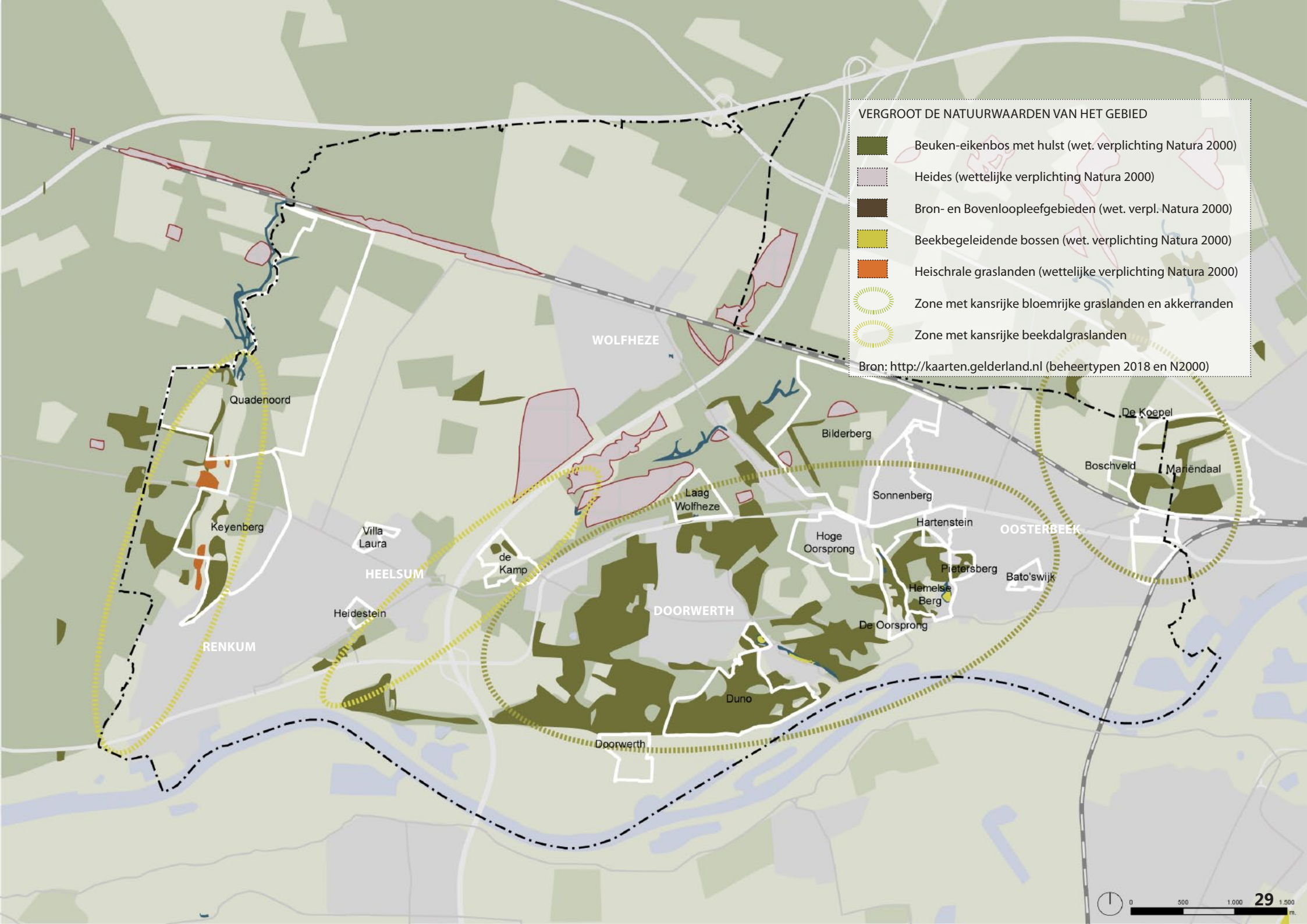
OPGAVE

Op de landgoederen en buitenplaatsen op de zuidelijke Veluwezoom komt waardevolle natuur voor. Veel terreinen zijn beschermd in het kader van de Wet Natuurbescherming. Diverse habitattypen zijn bijzonder. Daarom zijn ze strikt beschermd en moeten ze verder ontwikkeld worden. De open terreinen op de landgoederen en buitenplaatsen, waaronder de landbouwgronden, zijn kansrijk voor bloemrijke en insectenrijke vegetaties.

VERGROOT DE NATUURWAARDEN VAN HET GEBIED

- Beuken-eikenbos met hulst (wet. verplichting Natura 2000)
- Heides (wettelijke verplichting Natura 2000)
- Bron- en Bovenloopleefgebieden (wet. verpl. Natura 2000)
- Beekbegeleidende bossen (wet. verplichting Natura 2000)
- Heischrale graslanden (wettelijke verplichting Natura 2000)
- Zone met kansrijke bloemrijke graslanden en akkerranden
- Zone met kansrijke beekdalgraslanden

Bron: <http://kaarten.gelderland.nl> (beheertypen 2018 en N2000)

4. BENUT HET RECREATIEVE POTENTIEEL VAN DE LANDGOEDEREN, BUITENPLAATSEN BETER

Aan landgoederen en buitenplaatsen wordt een grote recreatieve waarde toegekend. De Nota Economie van de gemeente Renkum geeft aan dat de behoeftes van de consument tegenwoordig snel veranderen. Een aantal trends geeft nieuwe kansen op het gebied van de vrijetijdseconomie. Groen en natuur ondervinden een toenemende belangstelling. Ook de cultuurhistorie, het Airborne Museum in combinatie met het herinneringstoerisme scoren goed. Aan de natuur en aan de cultuurhistorie gerelateerde activiteiten en evenementen worden steeds populairder. Door de aanwezigheid van kunstenaars in het verleden en heden afficheert Renkum zich als kunstenaarsgemeente.

De reeks landgoederen en buitenplaatsen huisvest al een variëteit aan attracties. Deze zijn zowel bovenregionaal, regionaal als lokaal van aard. Ook de in een groene entourage gesitueerde landhuizen en bijgebouwen zijn geknipt voor uiteenlopend recreatief gebruik. Hotelaccommodaties, horeca en musea vinden op de landgoederen en buitenplaatsen hun plek. In meerdere gebieden zijn recreatieve voorzieningen in de buitenlucht gesitueerd: sportvelden, campings, bijzondere tuinen en speelplaatsen.

Verschiedende locaties lenen zich voor het ontwikkelen van nieuwe attracties, denk daarbij aan een uitzichttoren, folly, evenemententerrein, een bijzondere tuinbeplanting, tijdelijke functies etc. Daarbij wordt nadrukkelijk gekeken naar particuliere initiatieven. De komst van een attractie kan een impuls inhouden voor het herstel én het zorgvuldig beheer van een terrein. De inzet is om de nieuwe attracties aanvullend te laten zijn ten opzichte van de reeds aanwezige voorzieningen. In hoofdstuk 4 worden voor meerdere landgoederen, buitenplaatsen (zoals voor Quadenoord, Hoog Oorsprong en Mariëndaal) de kansen benoemd.

OPGAVE

De landgoederen en buitenplaatsen zijn voor het toerisme en de recreatie in de gemeente van grote betekenis. In beginsel zijn op alle terreinen nieuwe initiatieven mogelijk, maar een aantal locaties leent zich hier bij uitstek voor. De initiatieven zijn welkom, ook om inkomsten te genereren voor het behoud, herstel en het beheer van de terreinen. Hou daarbij in het oog dat de nieuwe attracties onderscheidend zijn én een impuls voor de buitenruimte inhouden. Tot de verbeelding sprekende wandelroutes verbinden de terreinen met elkaar.

Tuin Lage Oorsprong is een nieuwe attractie in de oude moestuin in landgoed Lage Oorsprong. Beeld van het amphitheater waar vele voorstellingen worden gehouden en waar openlucht films draaien.

In een viertal gebieden waarin landgoederen en buitenplaatsen liggen zijn nieuwe of te vernieuwen wandelroutes kansrijk. De Perimeterroute over de landgoederen op de helling, die start bij het Airbornemuseum in Park Hartenstein, kan veel meer dan nu het geval is de in 1944 uitgevoerde Operatie Marketgarden voorstelbaar maken. Met de voorgenomen openstelling van Hoog Oorsprong en de voorgestelde optimalisatie van Landgoed De Bilderberg ontstaat een gevarieerde rondwandeling over Laag Oorsprong, De Hemelse Berg, landgoed Sonnenberg, De Bilderberg en Hoog Oorsprong. Met de renovatie en mogelijke openstelling van de stuw bij Driel wordt het reeds bestaande klompenpad van Kasteel Doorwerth naar het kunstwerk en vervolgens omhoog naar het gerevitaliseerde Landgoed Duno nog aantrekkelijker. Het nieuwe klompenpad rondom Oosterbeek doet een reeks landgoederen, buitenplaatsen aan.

De gemeente wil de particuliere initiatieven die de landgoederen, buitenplaatsen nieuw leven inblazen zo veel mogelijk stimuleren. Daarbij wordt bijvoorbeeld gedacht aan het ondersteunen van de plannen voor een nieuwe invulling van het landhuis van

5. VERBETER DE TOEGANKELIJKHEID VAN DE TERREINEN

Praktisch alle landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente zijn publiek toegankelijk, enkele terreinen zijn dat niet. Ook een aantal tuinen rond de landhuizen en woningen op de terreinen is privé. Op enkele locaties is het wenselijk om ten behoeve van de doorgaande wandeling momenteel afgesloten terreinen medegebruik van wandelaars toe te staan. Vanzelfsprekend kan dit pas worden gerealiseerd na toestemming van de eigenaar.

Voorkomen moet worden dat her en der in de terreinen auto's komen te staan. De voorkeur verdient een beperkt aantal goed in het landschap gepaste terreinen dat de parkeerbehoefte faciliteert. Waar mogelijk worden de parkeerplaatsen dubbel gebruikt. Bijvoorbeeld overdag door wandelaars of museumgasten en 's avonds door restaurantbezoekers.

Zoneer de toegankelijkheid ook. Voor de landgoederen in het Renkums Beekdal is in een gezamenlijke visie vastgelegd dat Quadenoord een verstilld landgoed blijft en dat in het gebied tussen het informatiecentrum De Beken en de Hartenseweg recreatief medegebruik mogelijk is. In het zuidelijker in het beekdal gelegen nieuwe natuurgebied geldt weer verstilling.

Over de landgoederen en buitenplaatsen slingert een groot aantal langzaam verkeersroutes. Voor zowel de fietsers, mountainbikers, ruiters als wandelaars zijn in het gemeentelijke LandschapsBasisPlan de routes opgenomen. De fietspaden over de landgoederen en buitenplaatsen maken onderdeel uit van een groter netwerk. Voor enkele terreinen is het wenselijk om vanaf de parkeerplaats een route rolstoelvriendelijk te maken.

Niet altijd is duidelijk waar de toegangen tot de landgoederen en buitenplaatsen liggen. Verschil tussen de hoofdentree en zijingangen is aan te bevelen. De hoofdingangen naar de landhuizen kunnen worden gemarkeerd met kolommen. De andere entrees met een minder opvallende aanduiding. Bijvoorbeeld, zoals bij landgoederen veel gebeurt, met een slagboom met de naam van het terrein erop.

Inspiratie Kasteel Groeneveld, Baarn

In het herontwerp van het landgoed is de monumentale oprijlaan naar het kasteel autovrij gemaakt. Een nieuwe toegangsweg leidt de bezoekers naar een ruim opgezet door beukenhagen omgeven parkeerterrein. Vandaar lopen paden naar het in het kasteel gevestigde landelijke bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer alsook naar het aangrenzende landgoed.

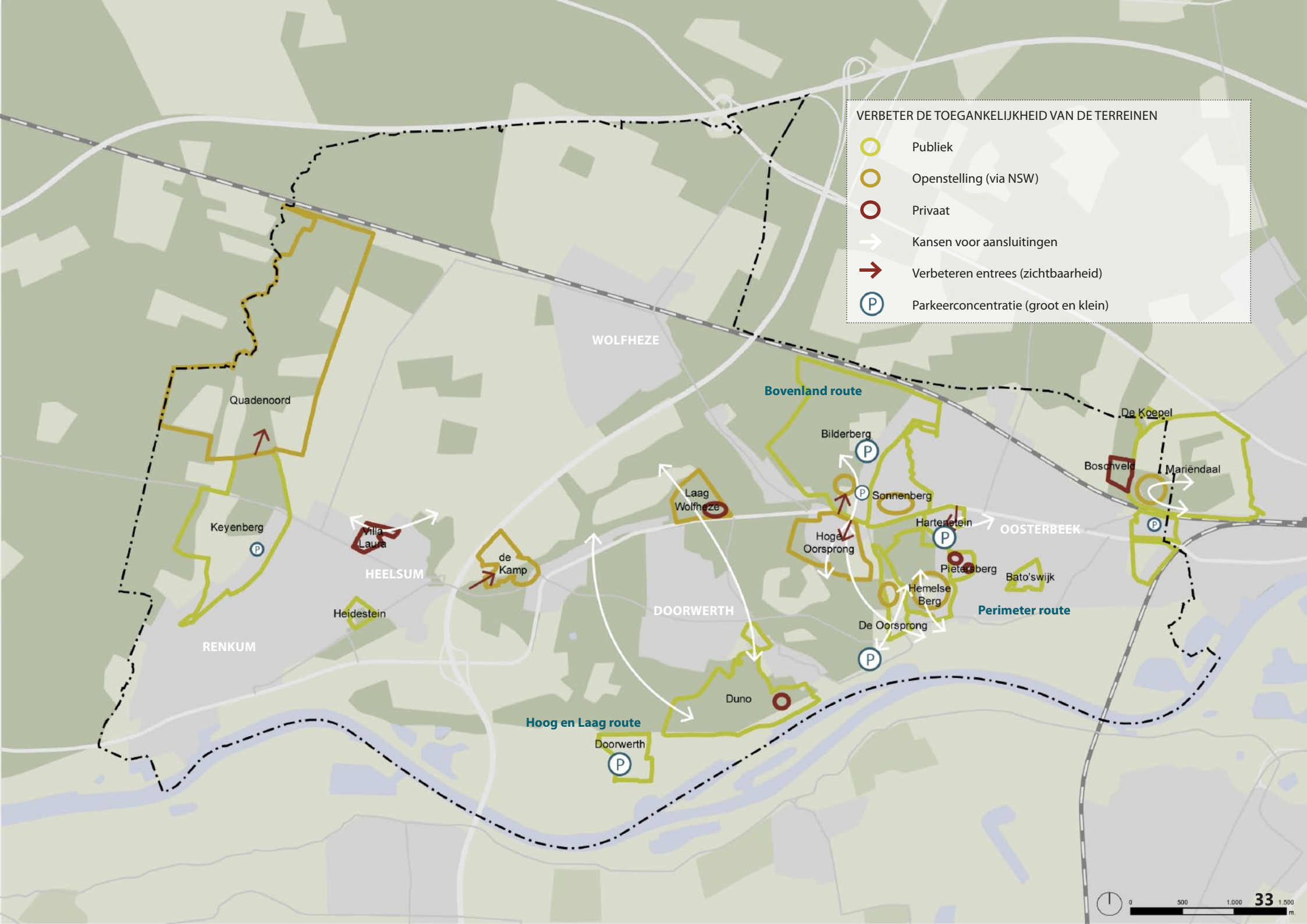
OPGAVE

De toegankelijkheid van diverse landgoederen en buitenplaatsen kan worden verbeterd. Door het parkeren op een beperkt aantal grotere parkeerterreinen te concentreren blijven andere gebieden autovrij. Door middel van zonerings ontstaan drukkeren - en verstillde terreindelen. Met enkele eigenaren moet over medegebruik van hun terreinen worden afgestemd.

VERBETER DE TOEGANKELIJKHEID VAN DE TERREINEN

- Publiek
- Openstelling (via NSW)
- Privaat
- Kansen voor aansluitingen
- Verbeteren entrees (zichtbaarheid)
- Parkeerconcentratie (groot en klein)

6. DENK IN GEBOUWENSEMBLES

In de aanleg van de landgoederen en buitenplaatsen is de situering van de landhuizen cruciaal. In de heuvelrijke gemeente Renkum werd het landhuis, de verblijfplaats van de eigenaar, veelal op de top van een heuvel geplaatst. Vanwege de hoogteverschillen kon daarmee vanuit het gebouw en vanuit de aangrenzende tuin van vergezichten op de omgeving worden genoten. In de nabijheid van het landhuis of wat verder weg op het terrein staan de bijgebouwen, zoals het koetshuis, de orangerie, een boerderij of de tuinmanswoning.

Kenmerkend is de hiërarchie binnen de gebouwenensembles. Het landhuis vormt het grootste bouwvolume, de bijgebouwen kennen een geringere omvang. Niet altijd zijn de ensembles nog compleet. Op diverse terreinen mist het hoofdhuis, elders zijn de bijgebouwen gesloopt.

Op meerdere landgoederen en buitenplaatsen zijn zowel het hoofdgebouw als de bijgebouwen nog bewoond. Elders hebben de gebouwen nieuwe invullingen gekregen. Bijvoorbeeld in de vorm van een museum, kantoor of restaurant.

Op verschillende landgoederen en buitenplaatsen leven plannen voor nieuwbouw. Landgoed Qaudenoord wil de oude watermolen terugbouwen, voor Park Hartenstein wordt gestudeerd op de vervanging van de oude Mavo-school door nieuwbouw. Op De Hemelse Berg wordt nagedacht over nieuwbouw op de plaats waar voorheen het landhuis stond.

Genoemde ontwikkelingen zijn goed denkbaar mits wordt gedacht vanuit een integrale visie op het landschap, de plaats van bebouwing daarin, de natuur en de toegankelijkheid van het terrein. Er dient rekening te worden gehouden met de hiërarchie in groottes van de volumes die landgoederen en buitenplaatsen eigen is. Het gaat daarbij uiteraard ook altijd om een zorgvuldige en integrale afstemming met de bestaande natuur en cultuur (-historie).

Inspiratie landgoed Twickel, Ambt Delden

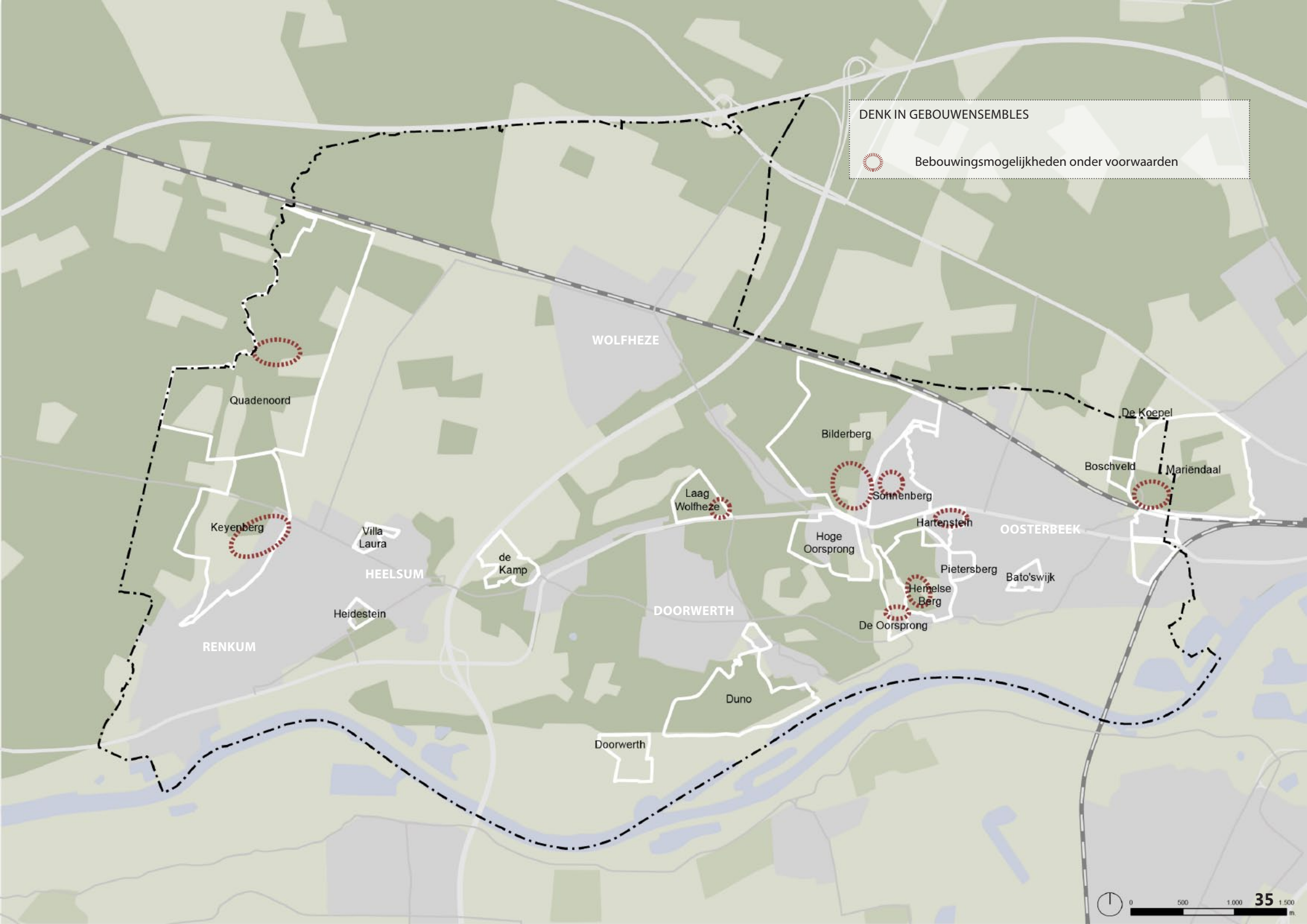
Landgoed Twickel omvat uitgestrekte landerijen en bossen als mede diverse parken en tuinen. Sluitstuk van de grondige renovatie van het Kasteelpark in Delden vormde een nieuw entreegebouw. De aan de Twickelerlaan geplaatste nieuwbouw ligt op enige afstand van het kasteel. Het ingetogen vormgegeven houten gebouw refereert aan een boerenschuur. Het met zwarte pannen belegde dak kent een groot overstek waaronder bezoekers bij regen kunnen schuilen. Het entreegebouw is tevens landgoedwinkel en informatiecentrum.

OPGAVE

Eventuele nieuwbouw op de landgoederen en buitenplaatsen voegt zich waar mogelijk in de gebouwenensembles. Met de hiërarchie in de groottes van de volumes wordt rekening gehouden.

DENK IN GEBOUWENSEMBLES

 Bebouwingsmogelijkheden onder voorwaarden

7. STEL EEN MEUBILAIR- EN MATERIALENCATALOGUS VOOR DE LANDGOEDEREN EN BUITENPLAATSEN OP

Een verfijnde inrichting van de buitenruimte onderscheidt de landgoederen en buitenplaatsen van gewone bossen en natuurgebieden. Het ontwerp en de detaillering van de entrees, de terreinafscheidings, bruggetjes, banken en bewegwijzering maken de bezoeker duidelijk een bijzonder gebied te betreden.

De verschillende typen landgoederen en buitenplaatsen verlangen elk een passende stijl. Op de in de natuur gelegen landgoederen Quadenoord en De Keijenberg kan het buitenmeubilair meer basaal blijven. In de parken Heidestein, Hartenstein en Bato's Wijk ligt voor het meubilair een hogere sier- en gebruikswaarde voor de hand.

Verschillende eigenaren hanteren al een bij de landgoederen en buitenplaatsen passende meubilairstijl en wijze van materialisatie. Op de landgoederen van het Geldersch Landschap en Kasteelen bijvoorbeeld wordt een rustieke meubilairlijn toegepast.

Op diverse landgoederen, buitenplaatsen kan een beeldend kunstenaar worden ingeschakeld bij het ontwikkelen van een op het terrein toegesneden meubilairlijn. Het markeren van het drietal thematische routes kan daar onderdeel van uitmaken (zie thema 4 in dit hoofdstuk).

Inspiratie duikers beken, Oosterbeek

De langs de Benedendorpsweg geplaatste afscheidingen met de kruisende beken vormen een goede opmaat tot het samenstellen van een stijlcatalogus. De op de duikers geplaatste hekwerken zijn familie van elkaar, per locatie zijn er ook verschillen. Bij de Oorsprongbeek en Zuiderbeek zijn de afscheidende muurtjes tevens bank. Overigens verwijzen de hekken naar de door architect Granpré Molière in de trappenhuizen van het gemeentehuis toegepaste stemvorken.

OPGAVE

Met op de karakters van de verschillende landgoederen en buitenplaatsen toegesneden catalogi voor het buitenmeubilair en de materialisatie van het maaiveldontwerp winnen de terreinen aan belevingswaarde.

STEL MEUBILAIR- EN MATERIALEN CATALOGI OP

- Gemeente
- Staatsbosbeheer
- Particulier
- Geldersch Landschap en Kasteelen

8. STEM HET BEHEER AF OP HET LANDSCHAPSONTWERP EN OP DE NATUUR

Landgoederen en buitenplaatsen vergen voortdurend onderhoud en beheer. Dit geldt zowel voor de gebouwen als voor de buitenruimtes. Voor particuliere eigenaren is het van belang dat bij het beheren de kosten en de baten in balans zijn. De terreinen moeten in stand gehouden worden voor de volgende generatie. Terreinbeherende instanties, zoals de gemeente en Gelders Landschap & Kasteelen, zijn zich ook bewust van het belang van het in stand houden van het historisch erfgoed, maar leggen daar veelal geld op toe.

In voor de landgoederen en buitenplaatsen op te stellen beheervisies moeten de beheerdoelen worden vastgelegd. Hierin wordt verwoord welke keuzes worden gemaakt met betrekking tot het cultuurhistorisch erfgoed, het landschapsontwerp en de natuur. Bij het uitwerken van de visie in beheerplannen is de aan het begin van dit hoofdstuk geïntroduceerde indeling voor de landgoederen en buitenplaatsen in landgoedbos, open terrein, parklandschap, tuin tot hulp. Elk landschapsontwerp en daarbinnen elk terreindeel vergt een specifieke vorm van beheer. Voor de tuin is regelmatig ingrijpen noodzakelijk, voor het bos wordt veelal terughoudendheid verlangd. Ook de verschillende habitattypen worden in de beheerplannen opgenomen. Waar wenselijk worden bloemrijke en insectenrijke vegetaties ontwikkeld.

Bij het beheer moet rekening worden gehouden met de wettelijke verplichtingen die voor Natura 2000 en het Gelders Natuur Netwerk (GNN) zijn opgesteld en op de overzichtskaarten op pagina 19 en 29 zijn opgenomen. Ook in de per landgoed, buitenplaats uitgewerkte visiekaarten in hoofdstuk 4, is de natuur opgenomen.

Apart vermelding verdient de Japanse duizendknoop. Deze agressieve invasieve exoot verspreidt zich de laatste jaren razendsnel over het landschap. Ter bescherming van de natuur op de landgoederen is een grondige bestrijding zeer wenselijk.

De omgeving van het landhuis (de tuin en het parklandschap) vereist intensief onderhoud.

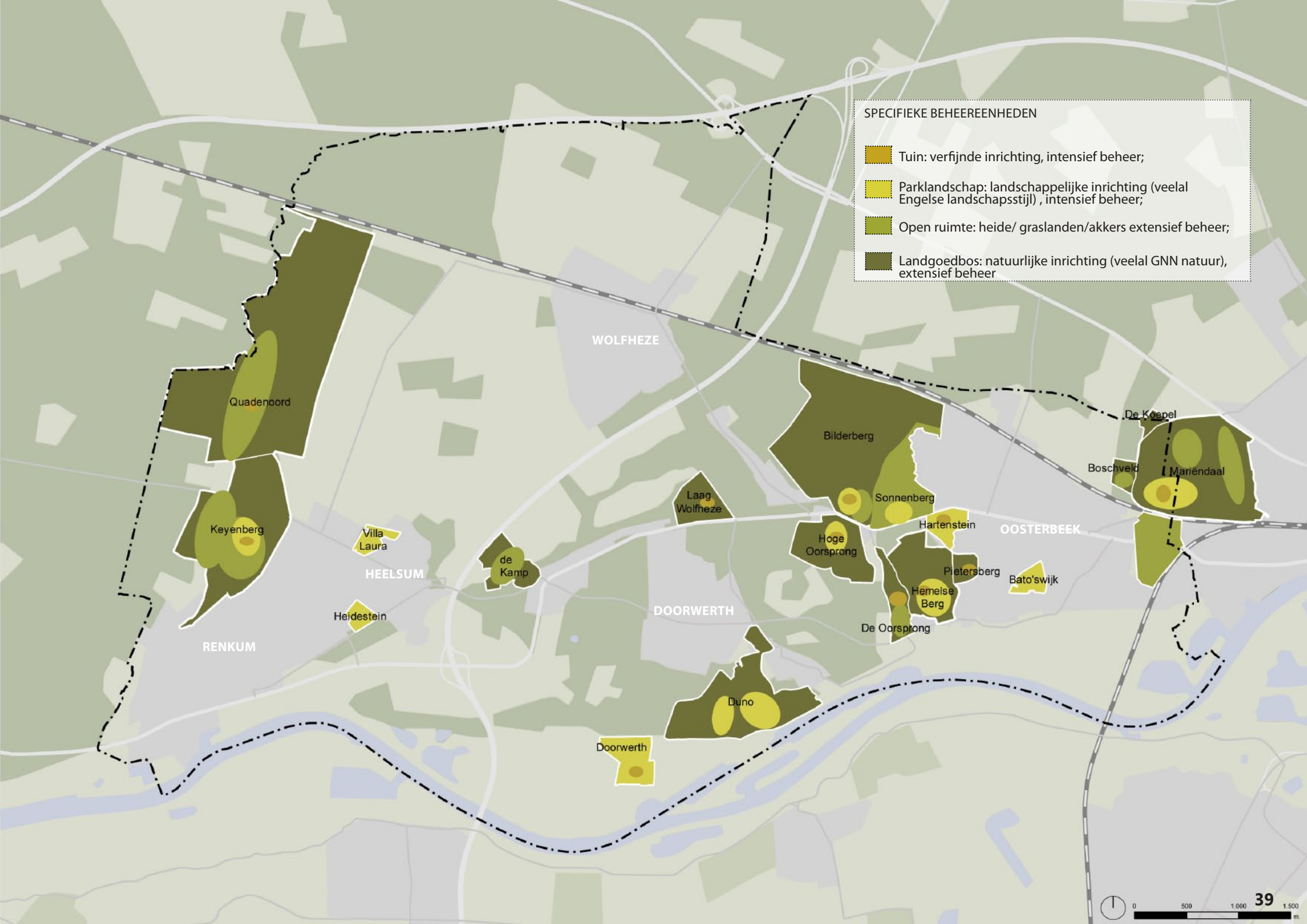
Het initiatief voor het opstellen van een beheerplan gaat uit van de eigenaar van een terrein. De beheerplannen vormen de leidraad voor het beheer in de praktijk. Tevens zijn ze nodig om van subsidieregelingen op het gebied van landschaps- en natuuronderhoud gebruik te kunnen maken

OPGAVE

Het beheer van een landgoed, buitenplaats begint met het formuleren van een visie. Duidelijk moet zijn waarop wordt ingezet. Nadat de doeleinden met betrekking tot cultuurhistorie, landschapsontwerp en natuur zijn geformuleerd kan het beheerplan worden opgesteld. Het plan helpt bij het onderhoud in de praktijk, maar ook is het document nodig om gebruik te kunnen maken van subsidieregelingen.

SPECIFIEKE BEHEEREENHEDEN

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapstijl), intensief beheer;
- Open ruimte: heide/ graslanden/akkers extensief beheer;
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

4. UITWERKING VISIE: ELK LANDGOED, ELKE BUITENPLAATS EIGEN ACCENTEN

De urgentie is hoog

In hoofdstuk 3 kwam aan de orde dat geen van de landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente Renkum nog de allure van weleer bezit. Op meerdere terreinen staat geen landhuis meer, ook zijn veel bijgebouwen verdwenen. Op verschillende landgoederen heeft nieuwbouw een bres in het groen geslagen. De tuinen rond de landhuizen zijn veelal verdwenen, parken en lanen zijn aan verval onderhevig. Op de meeste landgoederen, buitenplaatsen is het beheer een zorgenkindje.

In de afgelopen jaren uitgevoerde renovaties in Park Bato's Wijk en de landgoederen Laag Oorsprong en Duno tonen aan hoe veel aantrekkelijker de terreinen na een opknappbeurt kunnen worden. Landgoederen en buitenplaatsen bezitten iets extra 's ten opzichte van gewone bossen en parken.

Willen de terreinen niet verder aftakelen dan is ingrijpen noodzakelijk. Bij Park Heidestein is het samenbrengen van de afzonderlijke delen urgent. Met een vernieuwd entreegebied heeft Park Hartenstein de potentie om uit te groeien tot aantrekkelijk dorps- en herinneringspark. Op landgoed De Hemelse Berg en buitenplaats De Pietersberg is de vervanging van lanen aan de orde. Op landgoed De Bilderberg vergen de omgeving van het hotel en het landgoedbos de juiste doorgroei. Bij een aantal landgoederen en buitenplaatsen is de urgentie voor herstel weliswaar minder groot, hier liggen wel kansen om de terreinen te optimaliseren. Op de landgoederen De Keijenberg, Mariëndaal en Hoog Oorsprong kan de omgeving van de landhuizen verbeteren. Ook zijn er landgoederen, buitenplaatsen waar minder hoeft te gebeuren. Voor elk van deze terreinen zijn kleine aanpassingen voorstelbaar.

Onderscheidend

De in hoofdstuk 3 voor de hele gemeente verwoorde en verbeelde visie is in dit hoofdstuk voor elk landgoed, elke buitenplaats afzonderlijk uitgewerkt. Ieder terrein wordt kort geïntroduceerd. Waar relevant worden ontwikkelingen en/of plannen ingeleid. Vervolgens wordt per thema behandeld waar de kansen voor verbetering van het landgoed, de buitenplaats liggen.

Voor elk terrein is een integrale visieschets gemaakt. De inzet van de schetsen is om te achterhalen waar welke kansen liggen om de landgoederen, buitenplaatsen te optimaliseren. Daarbij gaat het om herstel van voor de gebieden essentiële onderdelen, maar ook om de ontwikkelingsmogelijkheden aan te geven voor de

toekomst.

Eerder in deze visie is al geconstateerd dat de landgoederen en buitenplaatsen in de gemeente Renkum zo bijzonder zijn door de verschillen tussen de terreinen. Het van nature op de Veluwezoom aanwezige heuvelachtige landschap waardoorheen beken richting de Nederrijn stromen draagt daar in hoge mate aan bij. Maar ook de lange periode van aanleg, die aanvangt in de 17e eeuw om pas aan het begin van de 20e eeuw te eindigen, levert een caleidoscoop aan landschapsontwerpen op.

Het streven is om bij elk landgoed, elke buitenplaats aan de hand van de thema's uit de visie te achterhalen welke combinatie aan onderdelen de locatie bijzonder maakt dan wel kan gaan maken. Is het een bijzonder ensemble gebouwen, is het de beek, zijn het de uitzichten, de lanen of het beuken-eikenbos met hulst, de bloemrijke weide waardoor een bepaald landgoed zich onderscheidt?

Voor elk van de hierna besproken landgoederen en buitenplaatsen wordt benoemd hoe urgent het herstel en de vernieuwing zijn. Zie hiervoor ook de opgavenkaart in hoofdstuk 5 over de uitvoeringsstrategie op bladzijde 85.

Leeswijzer

De in dit hoofdstuk per landgoed en buitenplaats gepresenteerde kaarten zijn visieschetsen. De schetsen verkennen waar welke kansen liggen voor behoud, herstel en ontwikkeling van de terreinen. Op de plattegronden is in de kleur **rood** in lijnen, symbolen en woorden aangegeven waar de mogelijkheden voor verbetering liggen.

Bij de visieschetsen is telkens dezelfde legenda opgenomen, soms staan onderdelen uit de legenda niet op de kaart.

In de kaarten zijn lang niet alle bestaande lanen opgenomen, dit vergt een nadere inventarisatie.

De nummers onder het kopje 'Kansen' verwijzen naar de thema's uit de visie op de landgoederen en buitenplaatsen in hoofdstuk 3. Is er een thema niet relevant dan keert dit niet terug.

gebiedstype: tuin

gebiedstype parklandschap

gebiedstype: open terrein

gebiedstype: landgoedbos

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

padenstelsel

follie/paviljoen/cascade

formeel beplanting

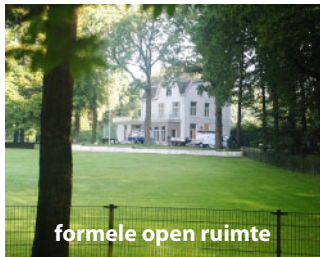

formeel waterpartij

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken

(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in rood de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formeel beplanting;
- formeel waterpartij;
- formeel open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

formeel open ruimte

entree (-markering)

a typische bebouwing

buitenplaats bebouwing

zichtlijn

hechte relatie met context

ruimtelijke verstoring

landgoedbiotoop

toelichting op legenda

4.1 AAN DE BEEK: LANDGOED QUADENOORD, RENKUM

In de natuur

Het rondom de Renkumse Beek gesitueerde Quadenoord is informeel van karakter. Inkomsten worden gegenereerd uit houtoogst, agrarisch gebruik, de manege en natuurkamperen. Over het landgoed loopt een belangrijke ecologische verbinding van de Veluwe naar de Nederrijn.

Samen met de eigenaren van aangrenzende landgoederen werd enkele jaren terug een visie op het Renkums Beekdal opgesteld. Op velerlei terreinen zijn te realiseren maatregelen geformuleerd.

De eigenaren van Quadenoord willen het historische ensemble, waar de hoeve en de oude watermolen toe behoren, herstellen. Het natuurkamperen dient te worden verfijnd. Ook wordt nagedacht over een natuurtheater. De verduurzaming van het complex heeft de aandacht.

Eigenaar:	particulier
Architect landhuis:	Prins & Benier (1924)
Landschapsonwerp:	Samuel Voorhoeve
Status gebouwen:	villa Quadenoord en voormalige watermolen gemeentemonument
Status terrein:	onder Natuurschoonwet
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar

Kansen

2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in

- Een integraal masterplan biedt het kader voor het herstel en de doorontwikkeling van het landgoed

- Daarbij is vooral het oude ensemble in het hart van het landgoed onderwerp van studie

3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden

- Beheer het heideterrein, de beken en de oevers zorgvuldig

4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter

- Investeer in activiteiten die profiteren van de bijzondere landschappelijke ligging

- Kies voor programmatische aanvullingen die passen in de natuur én die elkaar onderling versterken

5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen

- De entrees naar het landgoed mogen duidelijker

- Het parkeren kan landschappelijk beter worden ingepast

8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer

- Elk terreintype (bos, parklandschap, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer

- Een intensiever beheer van de tuin rond de villa laat het ontwerp van Samuel Voorhoeve beter uitkomen

OPGAVE (HOGE URGENTIE)

Bijzonder aan Landgoed Quadenoord is de relatief afgelegen ligging. Een integraal masterplan moet inzichtelijk maken waar hersteld wordt, op welke locaties nieuwe activiteiten kunnen plaatsvinden en welke landschappelijke investeringen daarbij horen. Het informele karakter van het terrein kan daarbij een goede leidraad zijn.

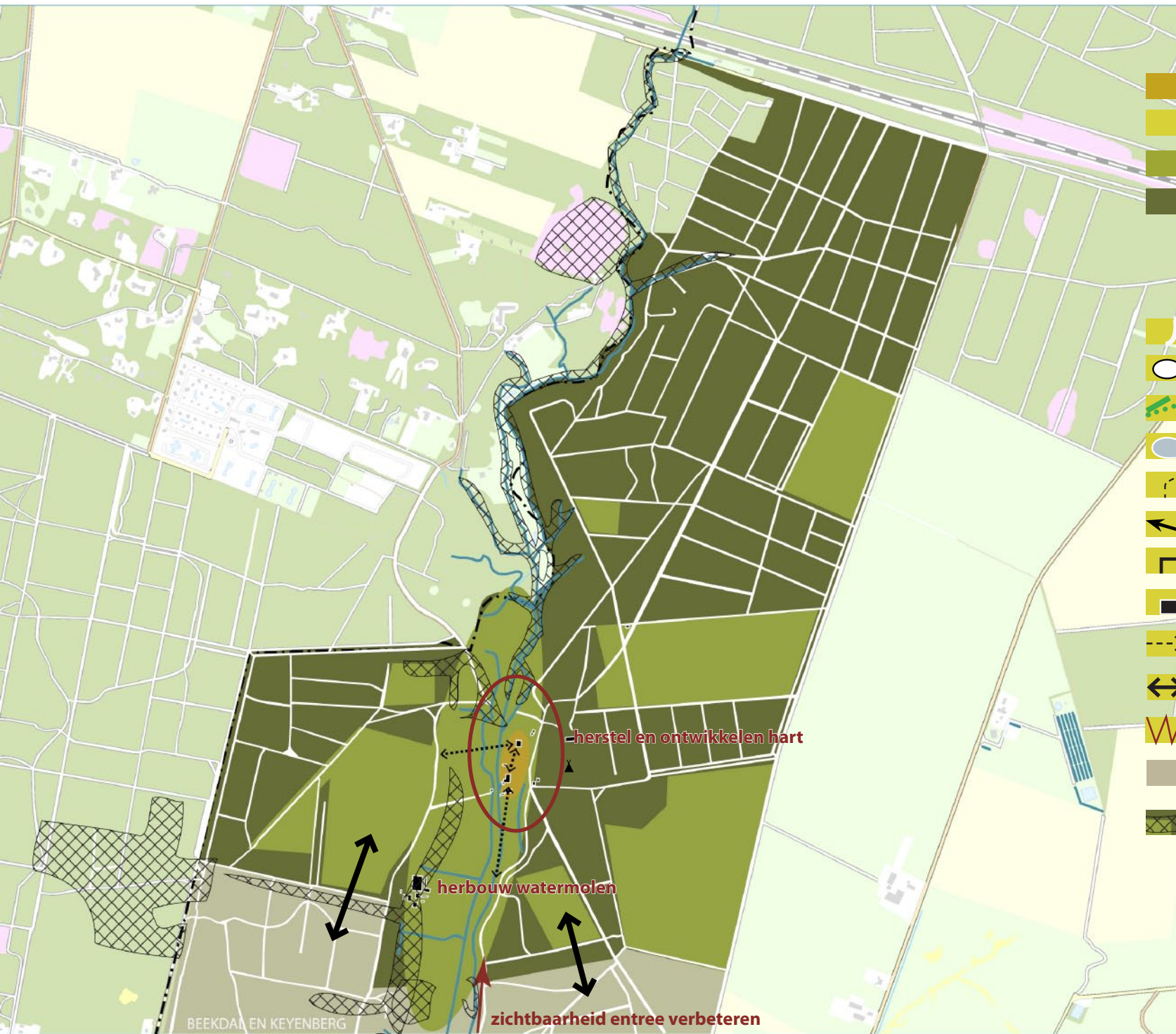
LANDGOED QUADENOORD

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken (in zwart en wit te handhaven kenmerken, in rood de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.2 AAN DE BEEK: LANDGOED DE KEIJENBERG, RENKUM

Langs de beek

De sloop van de industrie in het Renkumse Beekdal is het stroomopwaarts gelegen landgoed De Keijenberg ten goede gekomen. De beken zijn hersteld, de weilanden in het dal staan in het voorjaar weer vol bloemen.

In de tegenover het landhuis gelegen boerderij De Beken zijn een gezinshuis, dagbesteding, lunchroom en informatiepunt van Stichting Renkums Beekdal gevestigd.

Samen met de eigenaren van aangrenzende landgoederen werd enkele jaren terug een visie op het Renkums Beekdal opgesteld. Woonzorgnet maakt nog enkele jaren gebruik van het oude landhuis.

Eigenaar:	Staatsbosbeheer
Architect Villa:	onbekend (1820)
Landschapsonwerp:	Samuel Voorhoeve (eerste helft 20e eeuw)
Status gebouwen:	villa De Keijenberg en boerderij Everwijnsgoed rijksmonument, boerderijcomplex gemeentemonument
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar

Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Het landhuis mag weer gaan uitzien over de ten zuiden van het complex gelegen akker
2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in
  - De omgeving van het landhuis vraagt om renovatie. Een integraal landschapsplan voor het terreindeel ten oosten van de Nieuwe Keijenbergseweg moet in beeld brengen waar de mogelijkheden voor verbetering liggen.
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Het gaat goed met de natuur in het Renkums beekdal
  - Beheer het beuken-eikenbossen met hulst, de beken en de oevers zorgvuldig
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - De met de bewoners van het landhuis opgeknapte moestuin achter het landhuis kan meer dan nu het geval is een aanvulling zijn voor de bezoekers aan het landgoed
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Het park en de tuin rondom het landhuis zouden in de wandeling opgenomen kunnen worden
  - Vanaf het informatiecentrum is een rolstoelpad gewenst
6. Denk in gebouwenensembles
  - De lage aanbouw achter het landhuis detoneert. Overweeg sloop hiervan en een nieuw bijgebouw los van de villa.
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Een intensiever beheer van de tuin rond de villa laat het ontwerp van Voorhoeve beter uitkomen

OPGAVE (KANSRIJK VOOR VERBETERINGEN)

In aansluiting op de succesvolle ontwikkelingen in het Renkumse Beekdal is nu de omgeving van het oude landhuis aan snee. Het parklandschap verdient hier een grondige opknappbeurt. Samen met de achter het huis gelegen moestuin kan het terrein een aanvulling zijn voor de recreanten die op het beekdal afkomen.

LANDGOED DE KEIJENBERG

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken (in zwart en wit te handhaven kenmerken, in rood de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.3 AAN DE BEEK: PARK HEIDESTEIN, HEELSUM

Dorpslandgoed

Het aan de Utrechtseweg gelegen Park Heidestein bestaat grofweg uit drie afzonderlijke delen: de oude villa met de omliggende tuin, een wandelbos en een omheinde kinderboerderij. In het westelijke deel van het parkje staat bejaardencentrum Heidestein.

Zorgboerderij Hoeve Klein Mariëndaal zal het beheer van de kinderboerderij van de gemeente overnemen. Het plan is om in het park op termijn samen met de nabijgelegen Heidestein-flat een kleine horecavoorziening te vestigen.

Eigenaren:	gemeente (park), particulier (landhuis, tuin)
Architect villa:	onbekend (1810)
Landschapsonwerp:	onbekend (omstreeks 1860), Pieter Blaauwboer (1968)
Status gebouw:	rijksmonument
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar

Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Hou het zicht naar het beekdal open
2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in
  - Stel een integraal landschapsplan op waarin de verschillende terreindelen tot een samenhangend park aaneengesmeed worden
  - Het publieke deel van park mag een vergelijkbare allure krijgen als de voortuin van de villa
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - De locatie bezit mogelijkheden om tot attractief dorpspark uit te groeien
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Het publieke deel van het park verlangt duidelijker entrees
6. Denk in gebouwenensembles
  - De bebouwing in het park mag meer allure krijgen
7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op
  - Plaats meubilair in landgoedstijl
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Voor het grootste deel van het park geldt parkbeheer
  - Mogelijk kan Klein Mariëndaal een rol spelen bij het beheer van het park

OPGAVE (HOGE URGENTIE)

De nieuwe beheersvorm is een goed moment om na te denken over een aantrekkelijker opzet van Park Heidestein. Met een herinrichting, waarbij de afzonderlijke parkdelen tot een samenhangend geheel worden gevormd, kan de locatie voor Heelsum tot een geliefd dorpslandgoed uitgroeien.

PARK HEIDESTEIN

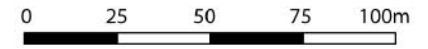
legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken

(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.4 AAN DE BEEK: LANDGOED DE KAMP, HEELSUM

Enclave in het dal

Het langs de benedenloop van de Heelsumse beek gelegen landgoed leidt een verscholen bestaan. Het landgoed ligt ingeklemd tussen de A50, de papierfabriek van Schut, de achtertuinen van de villa's langs de Utrechtseweg en loonwerkbedrijf Gerritsen. Het in de jaren '70 van de vorige eeuw afgebrande landhuis De Langenberg is niet herbouwd. De eigenaar van het landgoed wil de komende tijd vooral investeren in het up to date maken van de diverse huizen die het landgoed rijk is.

Eigenaar: particulier
Status: terrein onder Natuurschoonwet
Toegankelijkheid: deels

Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Verbeterde geluidswerende voorzieningen zouden helpen om het verkeerslawaaai van de snelweg A50 te verminderen
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Beheer het beuken-eikenbossen met hulst zorgvuldig
  - Door middel van hooien en nabeweiden kan de kwaliteit van de graslanden in het beekdal omhoog
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Verduidelijk de entree(s) vanaf de Utrechtseweg tot het landgoed
  - Optimaliseer de wandelroute door het beekdal
6. Denk in gebouwenensembles
  - Een minder zware omklemming van de bedrijven aan de noordzijde en zuidzijde van het landgoed is welkom
  - In geval de papierfabriek stopt is het raadzaam om de gebouwen uit de beginperiode te sparen en een passende herbestemming te geven

OPGAVE (LAGE URGENTIE)

De opgave is beperkt: Landgoed De Kamp heeft baat bij minder omklemming. Met een op de locatie toegesneden geluidsscherm en het realiseren van uitnodigende entrees knapt dit deel van het dal van de Heelsumse Beek geweldig op.

LANDGOED DE KAMP

- legenda gebiedstypen
- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
  - Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
  - Open ruimte; heide/akker/ grasland
  - Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer
- .....
- legenda landgoed/buitenplaats kenmerken
(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)
- (historische) padenstelsel;
  - follie, paviljoen, priemel, cascade;
  - formele beplanting;
  - formele waterpartij;
  - formele open ruimte;
  - entree
  - niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
  - bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
  - zichtlijn
  - hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
  - ruimtelijke verstoring
  - landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
  - beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

entrees herkenbaar maken

zichtlijn herstellen

4.5 OP DE STUWWAL: VILLA LAURA, HEELSUM

Van afstand

De aan de Bennekomseweg gelegen niet toegankelijke buitenplaats wordt gekenmerkt door een schitterend stelsel lanen. De midden op het terrein gelegen witte villa steekt af tegen het groen.

Plannen om het landhuis te vervangen door een appartementengebouw zijn van tafel. De villa is opgeknapt.

Eigenaar:	particulier
Architect landhuis:	Prins & Benier (1912)
Status gebouw:	villa was gemeentemonument
Status terrein:	viel onder Natuurschoonwet
Toegankelijkheid:	privé

Kansen

2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in

- Bij verval van de lanen de bomen tijds vervangen.

5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen

- Het naar binnen plaatsen van het hek aan de noordzijde van het terrein veraangenaamt de wandeling buitenom de buitenplaats

7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op

- Gebruik bij de buitenplaats passende afscheidingen.

8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer

- Elk terreintype van de buitenplaats (bos, parklandschap, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer

OPGAVE (LAGE URGENTIE)

De opgave is beperkt: Met een passender terreinafscheiding krijgt de buitenplaats meer cachet.

VILLA LAURA

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken

(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

verruimen route 'achterlangs'

bij buitenplaats passend hek

4.6 OP DE STUWWAL: BUITENPLAATS LAAG WOLFHEZE, DOORWERTH

Zicht op de hei

Het bijna een eeuw terug gebouwde zomer- en weekendverblijf is anno 2017 nog steeds als zodanig in gebruik. De door Voorhoeve in zogenoemde gemengde tuinstijl aangelegde tuin, met iets verdiept aangelegde paden, is nog redelijk herkenbaar. Het landhuis, de tuin en de in noordelijke richting hellende vallei met varens bekoren. De eigenaar overweegt om het oorspronkelijke tuinontwerp te reconstrueren.

De eigenaar onderzoekt de mogelijkheden voor de vestiging van een nieuw landgoed aan de noordzijde van de snelweg A50.

Eigenaar:	Stichting Buitenplaats Laag Wolfheze
Architect landhuis:	Samuel de Clercq (1920)
Landschapsontwerp:	Samuel Voorhoeve (1920)
Status gebouw:	landhuis en toegangshek rijksmonument
Status terrein:	tuin en park rijksmonument, onder Natuurschoonwet
Toegankelijkheid:	deels

Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Rondt de twee zichtlijnen richting het Heelsumse Beekdal en de Doorwerthse Heide af
2. Blaas het landschapsontwerp nieuw leven in
  - Herstel de terreinaanleg van Voorhoeve
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Beheer het beuken-eikenbossen met hulst zorgvuldig
6. Denk in gebouwenensembles
  - Plaats een eventuele werkschuur nabij de dienstwoning
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Elk terreintype van de buitenplaats (bos, parklandschap, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer
  - Voor het terreinonderhoud overweegt de eigenaar hulp van vrijwilligers te vragen.

OPGAVE (LAGE URGENTIE)

De opgave is beperkt: De in het bos tussen de Utrechtseweg en de Doorwerthse Heide verscholen buitenplaats is in velerlei opzichten een juweeltje. Renoveer het landschapsontwerp van Voorhoeve en herstel beide zichtlijnen naar de Doorwerthse Heide.

BUITENPLAATS LAAG WOLFHEZE

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken (in zwart en wit te handhaven kenmerken, in rood de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

0 50 100 150m

4.7 OP DE STUWWAL: LANDGOED DE BILDERBERG, OOSTERBEEK

Landgoedbos

Het een eeuw terug gebouwde landhuis werd in 1925 omgebouwd tot hotel. Sindsdien onderging het gebouw diverse uitbreidingen. De omgeving van het hotel wordt gedomineerd door parkeerplaatsen. Het achter het hotel gelegen gebied wordt vanuit Oosterbeek veel gebruikt als wandelbos.

Eigenaar:	gemeente Renkum en Bilderberggroep
Landhuis:	1918, in latere jaren tot hotel ontwikkeld
Landschapsontwerp:	L. Springer, D.F. Tersteeg, Samuel Voorhoeve (omstreeks 1910)
Status terrein:	grenspaal gemeentemonument
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar

Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Vanaf de Utrechtseweg mag van het hotel een glimp opgevangen worden
2. Blaas het landschapsontwerp nieuw leven in
  - Het parklandschap rondom het hotel kan meer allure krijgen, onder andere door dichtgeslibde zichtlijnen te openen
  - De in het bos verscholen landgoedrelicten herstellen en vernieuwen.
  - Aanvullingen in de vorm van in het landschap geïntegreerde kunst verrijken de wandeling
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Beheer de stroken beuken-eikenbossen met hultst zorgvuldig
  - De heides verdienen een zorgvuldig beheer
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Door een opener terreinaanleg is het hotel gemakkelijker te vinden
  - Neem het nu te dominante parkeren bij het hotel in het landschapsontwerp op
  - De relatie tussen het hotel en het landgoedbos kan versterkt worden, bijvoorbeeld door een aansprekende wandelroute uit te zetten
  - Bezie de mogelijkheid om de Bilderberglaan voor het autoverkeer af te sluiten
6. Denk in gebouwenensembles
  - Bij een eventuele uitbreiding van het hotel niet opnieuw aanbouwen. Overweeg (gedeeltelijke) sloop en nieuwbouw in de vorm van een bijgebouw op enige afstand
7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op
  - Meubilair in landgoedstijl
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Elk terreintype van het landgoed (bos, parklandschap, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer

OPGAVE (KANSRIJK VOOR VERBETERINGEN)

Bij Landgoed De Bilderberg valt op meerdere fronten winst te halen. Het hotel kan veel meer profiteren van de bijzondere landschappelijke ligging. De relatie tussen het hotel, het parklandschap en het erachter gelegen landgoedbos mag inniger worden. Door de bijna uit beeld verdwenen relicten uit het landschapsontwerp van Voorhoeve op te poetsen wint het bos aan betekenis.

LANDGOED DE BILDERBERG

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken (in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.8 OP DE STUWWAL: LANDGOED DE SONNENBERG, OOSTERBEEK

Tussen de lanen

Op het ten noorden van de Utrechtseweg gelegen Landgoed Sonnenberg is het landhuis in de jaren '50 van de vorige eeuw vervangen door een rusthuis. Begin deze eeuw werd dit huis vervangen door een reeks appartementengebouwen. Het landgoed wordt gekenmerkt door een stelsel monumentale beukenlanen. Vanaf de Utrechtseweg gezien bepalen enkele groepen grote bomen het beeld.

Eigenaar:	gemeente Renkum
Status gebouwen:	tweetal woonhuizen gemeentemonument
Status terrein:	grenspaal gemeentemonument
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar

Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Het open houden van de akkers is essentieel voor de beleving van het landgoed
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Ga mogelijkheid na om maisakkers om te vormen naar hooiland
6. Denk in gebouwenensembles
  - Mocht Parkflat De Valkenburght op termijn vervangen worden door nieuwbouw, ga dan uit van een open verkaveling
7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op
  - Gebruik voor het buitenmeubilair de landgoedstijl
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Elk terreintype van het landgoed (bos, parklandschap) vraagt een eigen vorm van beheer

CONSTATERING (LAGE URGENTIE)

De opgave is beperkt: De door de akkers en velden snijdende lanen vormen het geraamte van het landgoed. Aan de op de Utrechtseweg georiënteerde glooiende gazons met boomgroepen kunnen de landgoederen De Bilderberg en Hoog Oorsprong een voorbeeld nemen.

LANDGOED DE SONNENBERG

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken

(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.9 OP DE STUWWAL: LANDGOED BOSCHVELD, OOSTERBEEK

Aan de rand

Dit particuliere landgoed maakte eerder onderdeel uit van een groter gebied. De eigenaar wil voor een gedeelte van het terrein de bestemming camping, die in het verleden per ongeluk geschrapt is, weer in het bestemmingsplan opgenomen zien. Overwogen wordt om op termijn meer paarden te gaan houden.

Eigenaar:	particulier
Architect gebouw:	onbekend
Status gebouw:	woning en waterpomp rijksmonument
Toegankelijkheid:	privé

Kansen

7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op

- **Investeer in een bij het landgoed passende terreinafscheiding**

8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer

- **Elk terreintype van het landgoed (bos, parklandschap, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer**

OPGAVE (LAGE URGENTIE)

De opgave is beperkt: Een bij een landgoed passende omheining zal de omgeving goed doen.

LANDGOED BOSCHVELD

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken (in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.10 OP DE STUWWAL: DE KOEPEL, OOSTERBEEK

Pareltje

De uit de 19e eeuw stammende theekepel ligt op het hoogste punt van de omgeving. Het gebouwtje hoort van oorsprong bij landgoed Mariëndaal. De kepel is als vakantiehuis te huur bij de Stichting Erfgoed.

Eigenaar gebouw: particulier
Eigenaar terrein: Geldersch Landschap en Kasstelen
Architect gebouw: onbekend (circa 1860)
Status gebouw: rijksmonument
Status terrein: onder Natuurschoonwet
Toegankelijkheid: grotendeels openbaar

Kansen

8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
- Elk terreintype van het stuk landgoed (bos, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer

CONSTATERING (LAGE URGENTIE)

De theekepel en de omgeving behoeven geen verbetering.

- DE KOEPEL**
- legenda gebiedstypen**
- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
  - Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl) , intensief beheer;
  - Open ruimte; heide/akker/ grasland
  - Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer
-
- legenda landgoed/buitenplaats kenmerken**
(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)
- (historische) padenstelsel;
  - follie, paviljoen, prieel, cascade;
  - formele beplanting;
  - formele waterpartij;
  - formele open ruimte;
  - entree
  - niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
  - bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
  - zichtlijn
  - hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
  - ruimtelijke verstoring
  - landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
  - beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

bossen

Landgoed Mariendaal

tuinbouw

herstellen zichtlijn

4.11 OP DE STUWWAL: LANDGOED MARIËNDAAL, OOSTERBEEK EN ARNHEM

Compleet

Het zowel in de gemeente Arnhem als de gemeente Renkum gelegen landgoed kent een bijzondere aanleg. Het heuvelachtige terrein wordt doorsneden door majestueuze beukenlanen. Vooral de tegen de helling opkruipende berceau is uniek. Het ten noorden van het spoor gesitueerde landhuis staat momenteel leeg. Het plan is om er een culturele invulling aan te geven.

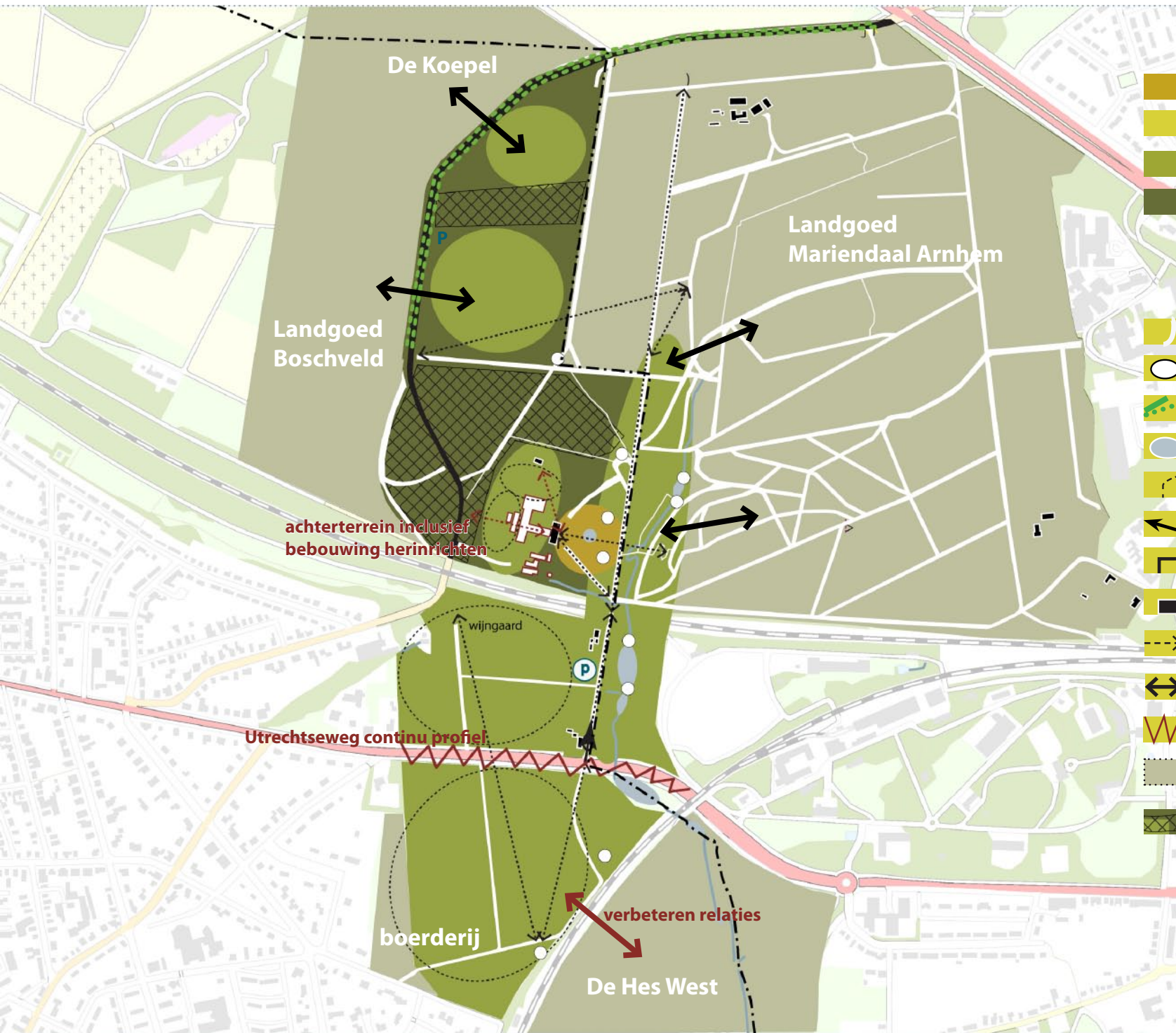
Architect gebouw:	onbekend
Landschapsonwerp:	onbekend
Eigenaren:	Geldersch Landschap & Kasteelen en particulier
Status gebouw:	rijksmonument
Status terrein:	voor groot deel rijksmonument
Toegankelijkheid:	deels openbaar toegankelijk

Kansen

2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in
  - Een recent geschreven visie vormt basis verder planvorming
  - De relatie tussen huis, tuin en parkparklandschap wordt hersteld
  - De losse elementen op het landgoed worden aangesmeed
  - Verrommeling Utrechtseweg stoppen. Weg groen en continu profiel geven
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Beheer het beuken-eikenbossen met hulst zorgvuldig
  - Ga de mogelijkheid na van bloemrijk grasland me nabeweiding
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - Een nieuwe culturele invulling van het landhuis vormt een impuls voor de locatie
  - Het theehuis bovenaan de helling biedt mogelijkheden voor exploitatie
  - Het Wijngoed Mariëndaal mag uitgebreid worden
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - De met de komst van een culturele invulling samenhangende extra parkeervraag moet zorgvuldig in het landschap worden ingepast
  - De eigenaar overweegt het parkeren richting Schelmseweg te verplaatsen
  - De omgeving van het landhuis kan in de wandeling worden opgenomen
6. Denk in gebouwenensembles
  - Overweeg sloop van (een gedeelte van) de naoorlogse schuren en aanbouwen en vervang deze door een of enkele losse bijgebouwen
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Elk terreintype van het landgoed (bos, parklandschap, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer

OPGAVE (KANSRIJK VOOR VERBETERINGEN)

De mogelijke komst van een nieuwe culturele invulling van het landhuis geeft het landgoed een impuls. Het achter het landhuis gelegen heuvelachtige terrein, dat nu nog niet toegankelijk is, kan een waardevolle aanvulling vormen voor het reeds rijk met landschapsschoon bedeelde landgoed.

LANDGOED MARIËNDAAL

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken (in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.12 OP DE HELLING: LANDGOED DUNO, HEVEADORP

Uitzicht

Het op het randje van de stuwwal gelegen landgoed ligt op een magnifieke locatie. De oorspronkelijke plaats van het landhuis is nog herkenbaar. De Duno herbergt uiteenlopende schatten, zoals een middeleeuwse ringwalburcht en de Dunobrug over de Seelbeek.

Het landgoed onderging de afgelopen jaren een renovatie. De uitzichten op de Nederrijn werden vrijgemaakt, de borders met azalea's aangevuld, het cementrustiek hersteld.

Landschapsonwerp:	H. Copijn relictten cementrustiek (begin 20e eeuw), Samuel Voorhoeve (1924)
Eigenaar:	Geldersch Landschap & Kasteelen
Status terrein:	onder Natuurschoonwet, ringwalburcht rijksmonument, toegangshek gemeentemonument
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar

Kansen

2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in

- Eigenaar herstelt landgoed momenteel

- Markering van de contour van het gesloopte landhuis kan de historie van het landgoed verduidelijken

3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden

- Beheer het beuken-eikenbossen met hulst zorgvuldig

- De bosranden zijn geschikt voor stinzenplanten

5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen

- Unifomeren en verbeteren recreatieve ontsluiting

- Auto's van bezoekers van het landgoed worden bij voorkeur bij Kasteel

Doorwerth en de stuw bij Driel geparkeerd

- Een gemarkeerde route verbindt Kasteel Doorwerth, de stuw en Landgoed Duno met elkaar

8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer

- Elk terreintype van het landgoed (bos, parklandschap) vraagt een eigen vorm van beheer

CONSTATERING (LAGE URGENTIE)

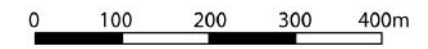
De opgave is beperkt: De Duno maakt zichtbaar hoe veel aantrekkelijker een landgoed na renovatie van een aantal cultuurhistorische gegevens en elementen kan worden.

LANDGOED DUNO

- legenda gebiedstypen**
- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
  - Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl) , intensief beheer;
  - Open ruimte; heide/akker/ grasland
  - Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer
- .....**
- legenda landgoed/buitenplaats kenmerken**
(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)
- (historische) padenstelsel;
  - follie, paviljoen, prieel, cascade;
  - formele beplanting;
  - formele waterpartij;
  - formele open ruimte;
  - entree
  - niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
  - bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
  - zichtlijn
  - hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
  - ruimtelijke verstoring
  - landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
  - beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000
  - zijdal

4.12 OP DE HELLING: LANDGOED HOOG OORSPRONG, OOSTERBEEK

Hersteld hart

Het ten zuiden van de Utrechtseweg gelegen landgoed bestaat ruwweg uit twee delen. Op het oostelijke terreindeel, waar voorheen de tuinderij gevestigd was, ligt de Jan Pieter Heije: een instelling voor jongeren met een licht verstandelijke beperking en complexe problemen. Middenin het westelijke deel van het landgoed ligt het oude landhuis. In een enkele jaren terug opgestelde quick scan worden de ontwikkelingsmogelijkheden van het westelijke terreindeel afgetast.

Eigenaar:	Geldersch Landschap & Kasteelen, Pluryn
Architect landhuis:	K.P.C. de Bazel (1913)
Landschapsontwerp:	H. Copijn (1913)
Status terrein:	onder Natuurschoonwet, vier kolommen gemeentemonument
Toegankelijkheid:	semi-publiek

Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Vanaf de Utrechtseweg mag het landgoed meer gezien worden.
  - De relatie tussen het landgoed en de aangrenzende bossen, inclusief Laag Oorsprong, kan worden geïntensiveerd
2. Blaas het landschapsontwerp nieuw leven in
  - Een integraal masterplan zet de lijnen uit voor de herontwikkeling van het landgoed
  - De omgeving van het landhuis wordt daarbij als parklandschap opgevat, de directe omgeving van het landhuis wordt tuin
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Beheer het in het westelijke deel van het landgoed gelegen beuken-eikenbossen met hulst zorgvuldig
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - De kansen voor publiekstreckende activiteiten liggen met name aan de zijde van de Utrechtseweg
  - Bedenk de lege open plekken in de westzijde van het landgoed met een onderscheidende invulling
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Verplaats het parkeren van de voorzijde van het landhuis naar een nieuwe locatie die in het park is ingepast
6. Denk in gebouwenensembles
  - Het heuvelopwaarts gelegen oude landhuis staat centraal, de opnieuw in te vullen bijgebouwen zijn de satellieten
7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op
  - Plaats meubilair in landgoedstijl
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Bezien kan worden of de bewoners van de J.P. Heije mee kunnen werken aan het onderhoud van het landgoed.

OPGAVE (KANSRIJK VOOR VERBETERING)

De revitalisatie van het westelijke deel van het landgoed begint met een integraal masterplan. Verbeterde relaties met de omgeving, zowel fysiek als visueel, zijn daarin cruciaal. De herontwikkeling van het landgoed vraagt om onderscheidende voorzieningen, zowel wat betreft de invulling van de gebouwen als wat betreft de inrichting van de buitenruimte rondom en ten westen van het landhuis.

LANDGOED HOOG OORSPRONG

- legenda gebiedstypen
- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
  - Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
  - Open ruimte; heide/akker/ grasland
  - Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer
- .....
- legenda landgoed/buitenplaats kenmerken
(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)
- (historische) padenstelsel;
  - follie, paviljoen, prieel, cascade;
  - formele beplanting;
  - formele waterpartij;
  - formele open ruimte;
  - entree
  - niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
  - bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
  - zichtlijn
  - hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
  - ruimtelijke verstoring
  - landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
  - beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.13 OP DE HELLING: LANDGOED LAAG OORSPRONG, OOSTERBEEK

Water

Laag Oorsprong wordt gekenmerkt door een stelsel van sprengbeken en vijvers. Het relatief steile dal kent een groot verval waarin een cascade, een fontein en diverse watervallen zijn opgenomen. Het enkele jaren terug uitgevoerde herstelplan werpt zijn vruchten af: het landgoed ziet er weer bekoorlijk uit. De locatie waar voorheen de villa stond biedt een prachtig vergezicht richting de rivier.

In het zomerseizoen is Tuin de Lage Oorsprong een geliefde attractie.

Eigenaar:	gemeente, in erfpacht bij Geldersch Landschap en Kasteelen
Landschapsonwerp:	J.D. Zocher (eerste helft 19e eeuw), L. Springer (1909 e.v.), Bleeker en Nauta (2008)
Status terrein:	landgoed inclusief twee kolommen gemeentemonument
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar

Kansen

3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Beheer het beuken-eikenbossen met hulst zorgvuldig
  - Het ingezette hooilandbeheer met nabeweiding continueren. Dat levert al een aantal jaren prachtige resultaten op.
  - Onderzoek of de weides ten westen van de Van Borsseleweg vergelijkbaar beheerd kunnen worden
  - De randen van het bos zijn geschikt voor stinzenplanten
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - Bezie of het ten noorden van Tuin de Lage Oorsprong gelegen openluchtwembad bij de tuin kan worden gevoegd, waardoor deze bijzondere voorziening beter gebruikt gaat worden
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Langs de van Borsseleweg wordt in de eerste parkeerbehoefte voorzien
  - Parkeer bij grote toeloop voor Tuin Lage Oorsprong bij de Jan Pieter Heije op Hoog Oorsprong en bij de Westerbouwing
  - Verbeter en markeer de routes van genoemde parkeerterreinen naar de tuin
6. Denk in gebouwenensembles
  - Een eventuele ontwikkeling van de oude landhuislocatie dient van meerwaarde te zijn voor het geheel
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Continueer het huidige beheer

OPGAVE (LAGE URGENTIE)

De opgave is beperkt: Het herstel van Laag Oorsprong strekt tot voorbeeld voor enkele nabijgelegen andere landgoederen. De meest prangende opgave betreft de aanleg van goed gemarkeerde routes van de overloopparkerplaatsen bij de Jan Pieter Heije en de Westerbouwing naar Tuin Lage Oorsprong.

LANDGOED LAAG OORSPRONG

- legenda gebiedstypen**
- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
  - Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
  - Open ruimte; heide/akker/ grasland
  - Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer
- legenda landgoed/buitenplaats kenmerken**
(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)
- (historische) padenstelsel;
  - follie, paviljoen, prieel, cascade;
  - formele beplanting;
  - formele waterpartij;
  - formele open ruimte;
  - entree
  - niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
  - bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
  - zichtlijn
  - hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
  - ruimtelijke verstoring
  - landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
  - beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.14 OP DE HELLING: PARK HARTENSTEIN, OOSTERBEEK

Dorps- en herinneringspark

Het in de villa van de voormalige buitenplaats gevestigde Airbornemuseum is een publiekstrekker van formaat. Park Hartenstein is uitgegroeid tot hét dorpspark van Oosterbeek. Door de vestiging van het Airborne Museum in de oude villa is Park Hartenstein van bovenregionale betekenis geworden. Het park en het museum vormen de uitvalsbasis voor een bezoek aan de aangrenzende landgoederen en het dorpscentrum.

Regelmatig vormt het park het decor voor evenementen. Momenteel wordt onderzocht welke bebouwing mogelijk is op de locatie van de voormalige Pieter Reijenga mavo. Ook het sportpark en de omgeving van Park Hartenstein worden in dit onderzoek betrokken.

Eigenaar:	gemeente Renkum
Gebouwen:	(1865)
Landschapsonwerp:	Sanders (1866), Verburgt (1910), Samuel Voorhoeve (1920)
Status gebouwen:	villa en koetshuis rijksmonument
Status terrein:	grotendeels rijksmonument, gedenknaald gemeentemonument
Toegankelijkheid:	park openbaar, sportpark semi-openbaar

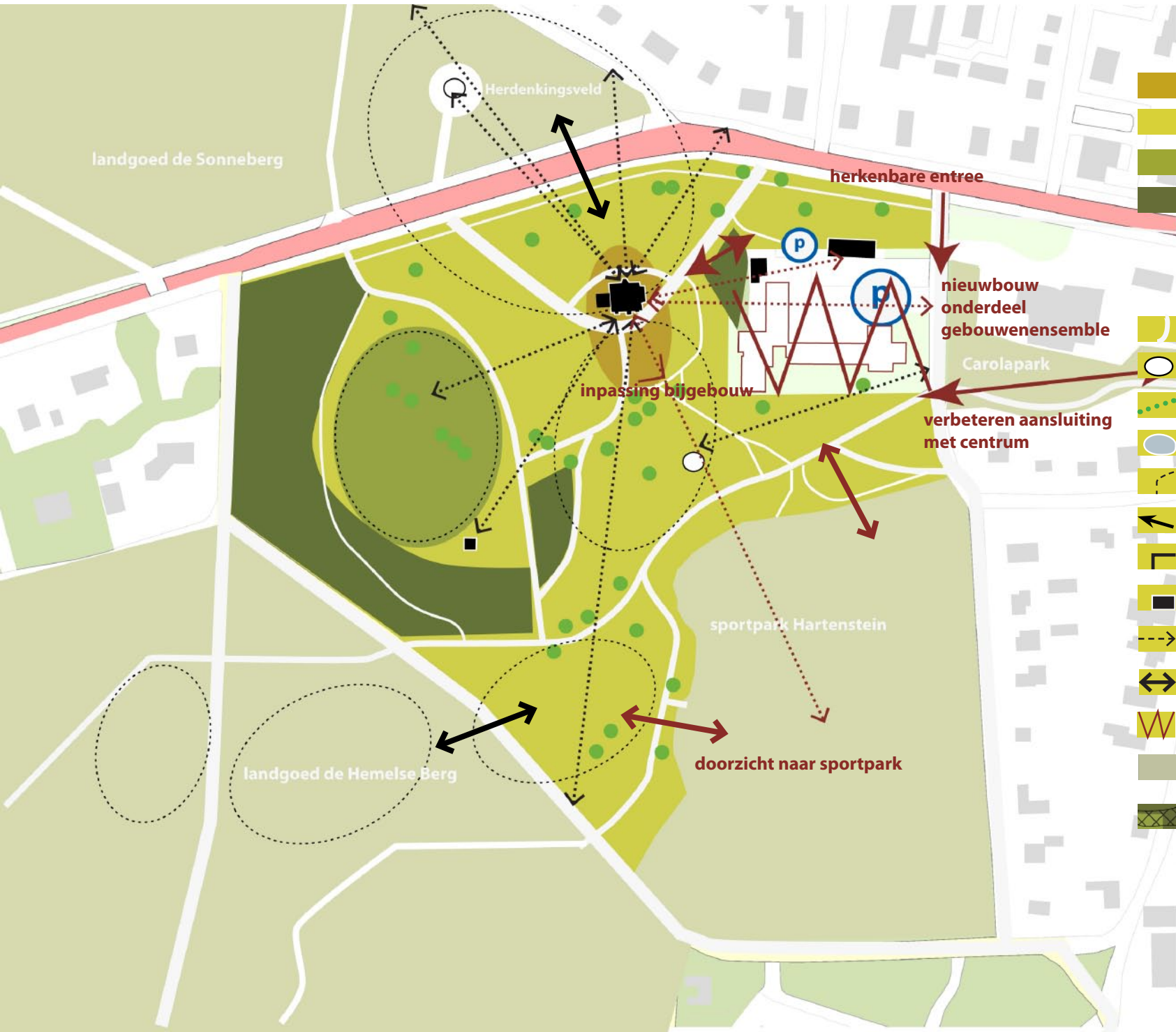
Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - De route van het dorpscentrum door het Corneliapark naar Park Hartenstein kan worden geoptimaliseerd
  - Bezie de relatie tussen Park Hartenstein en het sportpark, zowel fysiek als visueel
2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in
  - Historisch onderzoek vormt de basis voor de renovatie van het park
  - Een integrale herinrichting locatie Talsmalaan verwelkomt de bezoeker
  - De ondergrondse uitbouw van het museum vraagt om een betere inpassing in het park
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - De plek vormt het startpunt van wandel- en fietsroutes. Dit vereist een passende vormgeving en goede verbindingen met de omgeving
  - Onderzoek of de nieuwe invulling van de locatie Talsmalaan het park een impuls kan geven
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Markeer de entree van Hartenstein op hoek Utrechtseweg – Talsmalaan
  - Het parkeerterrein is onderdeel van het parkontwerp
  - De entree aan de Talsmalaan en het Airbornemuseum vormen het startpunt van aansprekende thematische wandelroutes
6. Denk in gebouwenensembles
  - De nieuwbouw op de locatie Talsmalaan voegt zich in het gebouwenensemble dat een buitenplaats eigen is
7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op
  - Plaats meubilair in landgoedstijl
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Park Hartenstein vereist parkbeheer

OPGAVE (HOGE URGENTIE)

Aan de Utrechtseweg bezit Park Hartenstein allure. Achter de villa wordt het park vormloos. Een landschapsplan vormt de basis voor het herstel van het terrein in Engelse landschapstijl. De sloop van de oude school biedt de kans om het voor bezoekers van buiten en voor dorpsbewoners zo betekenisvolle park een passende entree te geven. Nieuwbouw kan daar onderdeel van uitmaken.

PARK HARTENSTEIN

- legenda gebiedstypen**
- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
  - Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
  - Open ruimte; heide/akker/ grasland
  - Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer
-
- legenda landgoed/buitenplaats kenmerken**
(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in rood de kansen)
- (historische) padenstelsel;
  - follie, paviljoen, prieel, cascade;
  - formele beplanting;
  - formele waterpartij;
  - formele open ruimte;
  - entree
  - niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
  - bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
  - zichtlijn
  - hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
  - ruimtelijke verstoring
  - landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
  - beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.15 OP DE HELLING: LANDGOED DE HEMELSE BERG, OOSTERBEEK

Hellingen

De Hemelse Berg bezit alle ingrediënten die de Oosterbeekse landgoederen zo aantrekkelijk maken: lanen die over heuvels golven, met losse bomen en boomgroepen gelardeerde weides, een beek die een serie vijvers voedt.

De gloriejaren van het landgoed zijn al lang voorbij. Het landhuis ontbreekt momenteel, het landschapsonwerp verwaterd. Incidenteel wordt er nog een object in het terrein opgeknapt, langzaam maar zeker begint het landgoed op een doorsnee bos te lijken.

Landschapsonwerp:	J.D. Zocher (1860)
Status gebouwen:	orangerie, tuinmanswoning Mariahoeve, boerderij Kneppelhoutweg gemeentemonument
Status terrein:	pergola, gedenkzuil, zes conische zuiltjes gemeentemonument
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar, locatie afgebroken landhuis e.o. particulier

Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Het openhouden van het uitzicht van de landhuislocatie richting de Nederrijn is cruciaal
2. Blaas het landschapsonwerp nieuw leven in
  - Stem in integraal landschapsplan het gemeentelijke - en private terreindeel op elkaar af
  - Diverse lanen op het landgoed zijn aan vervanging toe
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Beheer het beuken-eikenbossen met hulst zorgvuldig
  - Maak een beheerplan voor de Gielenbeek en omgeving. Vanuit Natura 2000 gezien is de urgentie hiervoor hoog. Voorstellen voor het verbeteren van de kwaliteit van het water en de natuur zijn o.a. te vinden in de rapportage "Oosterbeekse buitenplaatsen herleven"
  - Met hooien en nabeweiden kan de kwaliteit van de graslanden omhoog
  - De bosranden zijn geschikt voor stinzenplanten
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - Bezie of de oude moestuin nieuw leven ingeblazen kan worden
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Op de doorgaande wegen door het landgoed zijn auto's te gast
  - Bezien wordt of de Hoofdlaan kan worden afgesloten voor doorgaand autoverkeer
  - Maak met de nieuwe eigenaar van de landhuislocatie afspraken over de medegebruik van zijn terrein
  - In het verlengde van de nieuwe opzet in het Airbornemuseum kan de Perimeterroute als herkenbaar pad gedenkwaardige plekken binnen en buiten het landgoed aaneenrijgen
6. Denk in gebouwenensembles
  - Nieuwbouw op de plaats van het voormalige landhuis wordt het hoofdvolume van het gebouwenensemble
  - Een of enkele bijgebouwen zijn daarbij denkbaar
7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op
  - Plaats in het gemeentelijke terreindeel meubilair in landgoedstijl
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Elk terreintype op het landgoed (bos, parklandschap, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer

OPGAVE (HOGE URGENTIE)

Een integraal landschapsplan voor het hele landgoed, vergelijkbaar met het enkele jaren terug opgestelde herstelplan voor Laag Oorsprong, maakt inzichtelijk waar welke ingrepen en welk beheer vereist zijn. De herontwikkeling van de locatie waarop het landhuis stond vergt afstemming over het medegebruik van het particuliere terrein. De Perimeterroute is een voor de hand liggende en prachtige kans om de recente historie in het landgoed te integreren.

LANDGOED DE HEMELSE BERG

legenda gebiedstypen

- Tuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal GNN natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken

(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- hechte relatie met omgeving (ruimtelijk en/of ecologisch en/of routing)
- ruimtelijke verstoring
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000
- particulier eigendom

verbeter de relatie tussen de Hemelse Berg en de uiterwaarden

4.16 OP DE HELLING: BUITENPLAATS PIETERSBERG, OOSTERBEEK

Bezinningsoord

Op De Pietersberg zijn het landhuis en het koetshuis nog in tact. Pastoraal Diaconaal Centrum de Herberg vormt een passende invulling van het gebouwencomplex. Het groene erfgoed raakt in verval. Bijvoorbeeld takelt de laan richting De Hemelse Berg af, ook de vergezichten vanaf de buitenplaats richting de rivier slibben dicht.

Eigenaar: gemeente Renkum
Gesticht: halverwege 19e eeuw
Landschapsontwerp: H. Copijn (1890) Samuel Voorhoeve (1948)
Status gebouwen: villa en koetshuis gemeentemonument
Toegankelijkheid: deels openbaar

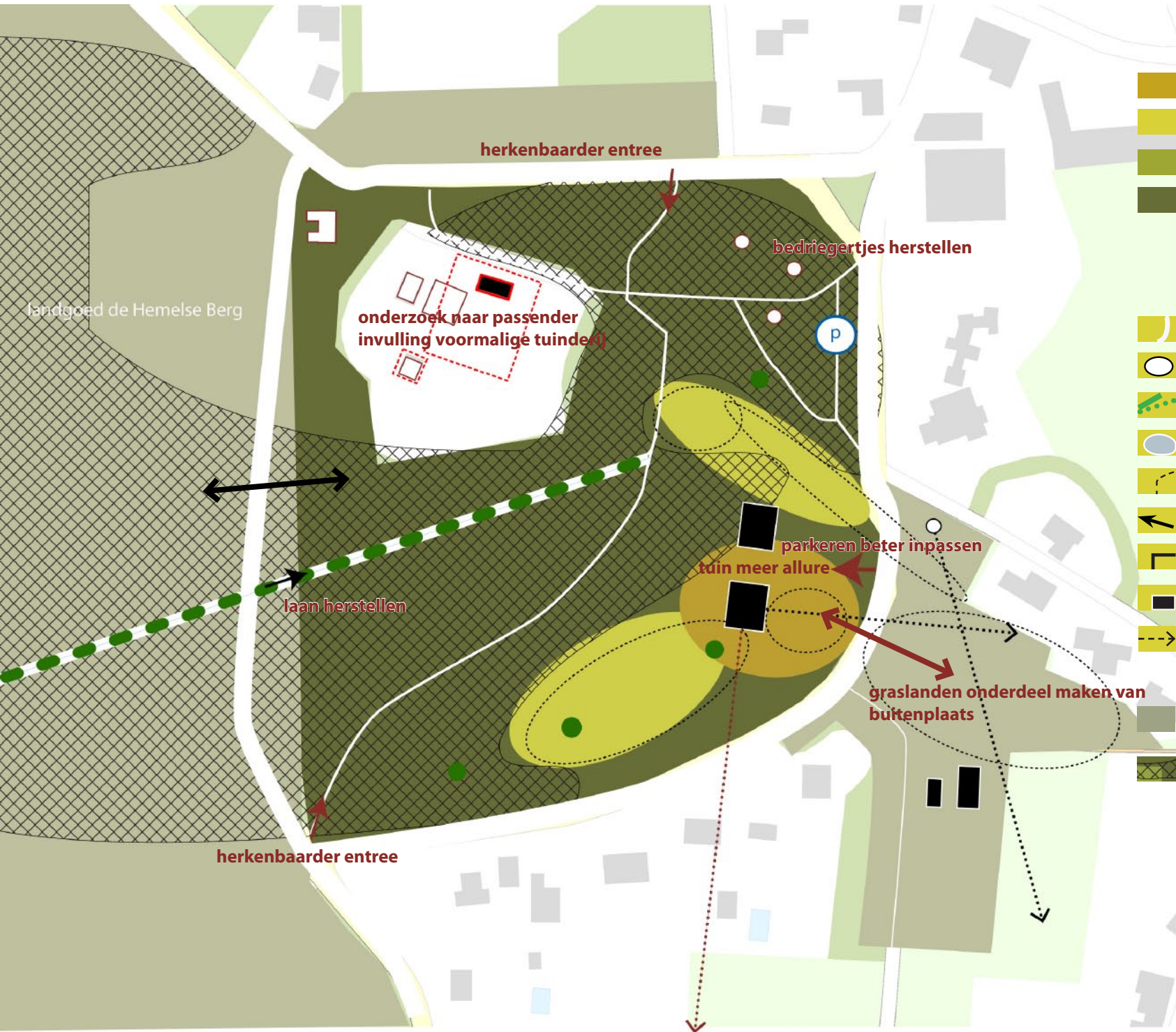
Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Open de vergezichten vanaf De Pietersberg. De weide ten oosten van de buitenplaats moet daarbij ook in ogenschouw worden genomen.
  - De laan naar de Hemelse Berg is aan vervanging toe
2. Blaas het landschapsontwerp nieuw leven in
  - Historisch onderzoek vormt de basis voor de renovatie van de buitenplaats
  - Uiteenlopende relictten, gebouwd en groen, vragen om herstel (onder andere de bedriegertjes)
3. Vergroot de natuurwaarden van de gebieden
  - Beheer het beuken-eikenbossen met hulst zorgvuldig
  - De bosrand is geschikt voor stinzenplanten
4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - Onderzoek een passender invulling van de voormalige tuinderij van de buitenplaats
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Maak de entrees beter herkenbaar
  - Pas het parkeren bij het Koetshuis beter in
7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op
  - Plaats meubilair in landgoedstijl
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Elk terreintype op de buitenplaats (bos, parklandschap, tuin) vraagt een eigen vorm van beheer

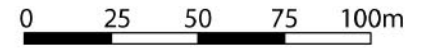
OPGAVE (HOGE URGENTIE)

De Pietersberg heeft baat bij een herstelplan dat verder reikt dan de grenzen van het domein. Met de renovatie van enkele historische relictten wint het terrein aan betekenis.

BUITENPLAATS PIETERSBERG

- legenda gebiedstypen
- Landgoedtuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
  - Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl) , intensief beheer;
  - Open ruimte; heide/akker/ grasland
  - Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal EHS natuur), extensief beheer
- .....
- legenda landgoed/buitenplaats kenmerken
(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)
- (historische) padenstelsel;
  - follie, paviljoen, prieel, cascade;
  - formele beplanting;
  - formele waterpartij;
  - formele open ruimte;
  - entree
  - niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
  - bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
  - zichtlijn
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.17 OP DE HELLING: PARK BATO'S WIJK, OOSTERBEEK

Buurtpark

Met dank aan een enkele jaren terug uitgevoerde opknapbeurt ziet het midden in de bebouwing van Oosterbeek gelegen park er weer goed uit. De locatie waar vroeger het landhuis stond biedt een prachtig uitzicht op de Betuwe. Uiteenlopende grote bomen verschaffen het buurtpark een bijzondere sfeer.

Eigenaar:	gemeente Renkum
Gesticht:	eerste helft 19e eeuw
Landschapsontwerp:	Samuel Voorhoeve (eerste helft 20e eeuw) en Ron Pfeiffer (2010)
Status terrein:	gemeente monument
Toegankelijkheid:	openbaar

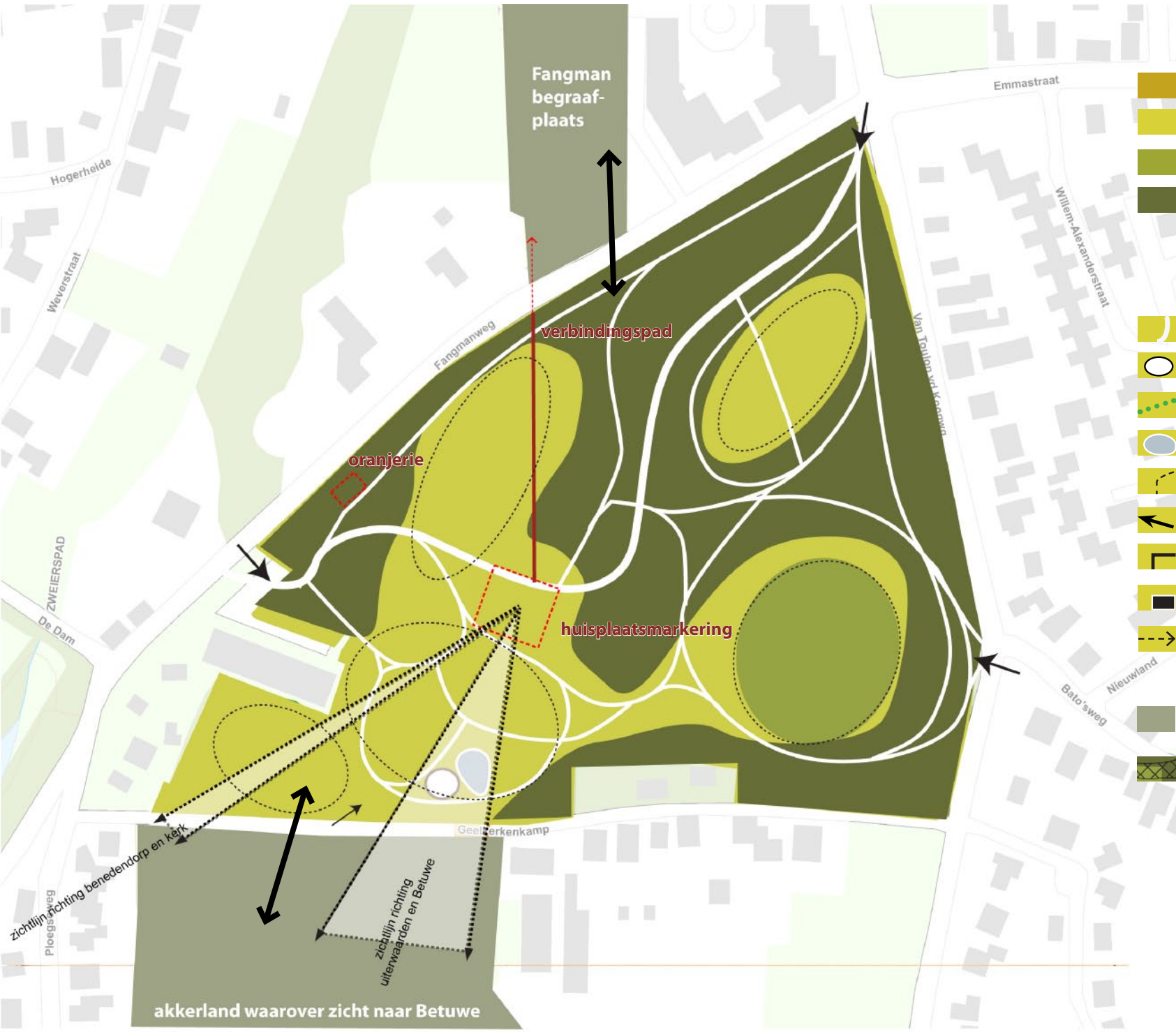
Kansen

1. Bezie de locaties in samenhang met het aangrenzende landschap
  - Het openhouden van het zicht over het heuvelafwaarts gelegen landbouwgebied is essentieel
  - Met het herstel van een oude route ontstaat een directe verbinding tussen Bato's Wijk en de Oude Begraafplaats langs de Fangmanweg
2. Blaas het landschapsontwerp nieuw leven in
  - De positie van de oude villa kan in het maaiveld zichtbaar worden gemaakt
7. Stel meubilair- en materialencatalogi voor de landgoederen en buitenplaatsen op
  - Wat betreft de uitwerking en detaillering kan het landschapsontwerp een slag zorgvuldiger.
  - Pas voor het meubilair de landgoedstijl toe
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Bato's Wijk vereist parkbeheer.
  - Een vrijwilligersgroep ondersteunt de gemeente met onderhoud

OPGAVE (LAGE URGENTIE)

De opgave is beperkt: Het gerenoveerde Bato's Wijk is tegenwoordig een van de meest aansprekende voormalige buitenplaatsen van de gemeente. Het panorama vanuit het park richting de Nederrijn moet eerder ruimer dan smaller worden. Met een verfijndere detaillering krijgt het park de allure van een buitenplaats.

PARK BATO'S WIJK

- legenda gebiedstypen
- Landgoedtuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
  - Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
  - Open ruimte; heide/akker/ grasland
  - Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal EHS natuur), extensief beheer

.....

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken
(in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

4.18 IN DE UITERWAARDEN: KASTEEL DOORWERTH, DOORWERTH

Aan de voet van de helling

Het in de uiterwaarden onderaan de stuwwal gelegen Kasteel Doorwerth is een toeristische trekpleister van formaat. Het kasteel omvat onder andere een museum, restaurant en feestzaal. De kleinschalige agrarische activiteiten rondom het complex, zoals de boomgaard en de moestuin, spreken aan.

Geldersch Landschap en Kasteelen wil meer dan nu het geval is de locatie inzetten voor activiteiten en evenementen. Het idee is om te laten zien hoe er vroeger op een kasteel geleefd werd.

Gesticht:	vanaf 13e eeuw
Eigenaar:	Geldersch Landschap & Kasteelen
Status gebouwen:	kasteel Rijksmonument, ijskelder gemeentemonument
Status terrein:	onder Natuurschoonwet
Toegankelijkheid:	grotendeels openbaar

Kansen

4. Benut het recreatieve potentieel van de landgoederen, buitenplaatsen beter
  - Kasteel Doorwerth vormt een uitgelezen locatie voor aan de historie gerelateerde activiteiten en evenementen
  - Met de renovatie én het meer publiek maken van de stuw bij Driel neemt de attractiviteit van de omgeving verder toe
5. Verbeter de toegankelijkheid van de terreinen
  - Maak het voorplein vrij van auto's, met uitzondering van enkele invalidenplekken
  - Het kasteel kan, meer dan nu al het geval is, een uitvalsbasis zijn voor fiets- en wandeltochten in de omgeving
  - De nieuwe passantensteiger in de Nederrijn heeft een betere verbinding met het kasteel
6. Denk in gebouwenensembles
8. Elk landgoed, elke buitenplaats vergt specifieke vormen van beheer
  - Het huidige beheer van het landgoed wordt gecontinueerd. Een groep vrijwilligers onderhoudt de moestuin op adequate wijze.

OPGAVE (LAGE URGENTIE)

De opgave is beperkt: In de reeks landgoederen die de gemeente Renkum rijk is spreekt Kasteel Doorwerth zeer tot de verbeelding. Het complex leent zich prima voor aan de historie gerelateerde activiteiten. Te optimaliseren wandelroutes naar de gerenoveerde stuw in de Nederrijn en de nieuwe aanlegsteiger maken de omgeving van het kasteel nog boeiender.

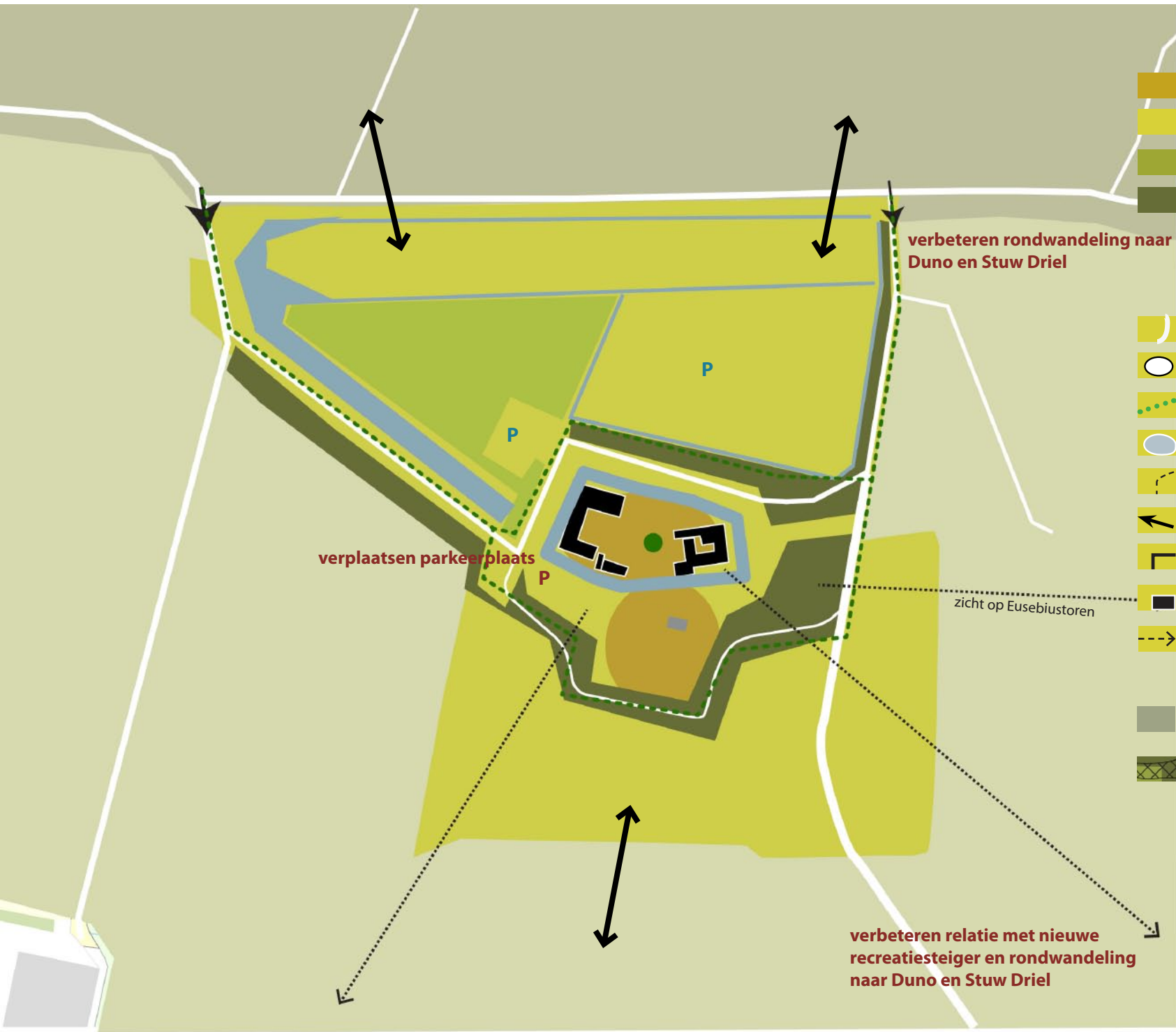
KASTEEL DOORWERTH

legenda gebiedstypen

- Landgoedtuin: verfijnde inrichting, intensief beheer;
- Parklandschap: landschappelijke inrichting (veelal Engelse landschapsstijl), intensief beheer;
- Open ruimte; heide/akker/ grasland
- Landgoedbos: natuurlijke inrichting (veelal EHS natuur), extensief beheer

legenda landgoed/buitenplaats kenmerken (in zwart en wit te handhaven kenmerken, in **rood** de kansen)

- (historische) padenstelsel;
- follie, paviljoen, prieel, cascade;
- formele beplanting;
- formele waterpartij;
- formele open ruimte;
- entree
- niet buitenplaats gerelateerde bebouwing
- bebouwing gerelateerd aan buitenplaats
- zichtlijn
- landgoedbiotoop: direct gerelateerde terreinen
- beschermde habitattypen in het kader van Natura 2000

verplaatsen parkeerplaats

verbeteren rondwandeling naar Duno en Stuw Driel

zicht op Eusebiustoren

verbeteren relatie met nieuwe recreatiesteiger en rondwandeling naar Duno en Stuw Driel

5. UITVOERINGSSTRATEGIE

De voorliggende visie laat zien dat het landschap met haar landgoederen en buitenplaatsen gezien moet worden als het DNA en ook visitekaartje van de gemeente. De landgoederen en buitenplaatsen vormen één van de kernkwaliteiten van de gemeente.

Recent is er binnen de gemeente Renkum een cultuur van samenwerken ontstaan. Bij vrijwel alle landgoederen en buitenplaatsen wordt er tussen de eigenaar en betrokken inwoners, al dan niet georganiseerd in een stichting of vereniging, samengewerkt. De uitvoeringsstrategie borduurt voort op deze ontwikkelingen.

Voorgaande hoofdstukken geven de kansen aan voor behoud en ontwikkeling van de landgoederen en buitenplaatsen binnen de gemeente Renkum. De kansen uit deze visie bieden de initiatiefnemers een aanvullend verhaal om de eigen plannen verder te concretiseren, waardoor tevens in zekere mate een gezamenlijke opgave wordt gecreëerd (initiatiefnemer/gemeente). Een goede stap richting gedeeld eigenaarschap. Tevens kunnen de uitgewerkte kansen een goede, gemotiveerde basis vormen voor aanvraag van subsidies.

Duidelijk is dat de ontwikkeling van de landgoederen en buitenplaatsen vandaag de dag geen taak is voor één partij. Participatie en gedeeld eigenaarschap zijn van belang.

Daarnaast is het van belang dat er de komende jaren met name geïnvesteerd wordt op de juiste plekken. Zie ook de kaart met landgoederen en buitenplaatsen op bladzijde 83 waar urgentie vereist alsmede de terreinen die kansrijk zijn voor verbeteringen.

Participatie

Argumenten voor een duurzame participatiestructuur

Inwoners een grote mate van bereidheid om met raad en daad bij te dragen aan de ruimtelijke kwaliteit en de staat van onderhoud van de landgoederen en buitenplaatsen, ook als deze in handen zijn van particuliere eigenaren (zie ook bijlage 2). Diverse projecten hebben laten zien dat dit tot goede resultaten kan leiden. Het eigenaarschap voor het landgoederen- en buitenplaatsenlandschap

moet zoveel mogelijk in gezamenlijkheid worden opgepakt, omdat de eigenaren, de inwoners, de landgoedorganisaties en de gemeente de opgave om de waarden te borgen niet geheel op eigen kracht kunnen oppakken en uitvoeren. De praktijk laat zien dat meer participatie leidt tot meer eigenaarschap, ofwel gevoeld eigenaarschap, die op haar beurt de basis vormt voor vrijwillige bijdragen van inwoners. Het kan daarbij letterlijk gaan om raad en daad. Als laatste ontstaan er in het licht van de nieuwe Omgevingswet meer mogelijkheden om te experimenteren met participatie en eigenaarschap.

Uitwerking participatiestructuur

In nevenstaande kader wordt verkend hoe een duurzame participatiestructuur er uit zou kunnen zien. Om tot uitvoering te kunnen komen worden de volgende uitvoeringsaspecten voorgesteld.

- Om een proactieve regie mogelijk te maken, kan er een regisseur aangetrokken worden, bij voorkeur iemand van buiten de gemeentelijke organisatie. Een onafhankelijk persoon, met een vrije rol, een verbindende expert op het gebied van participatie, die de mogelijkheden van participatie aanjaagt en coördineert. Tevens kan een start gemaakt worden met experimenteren met verschillende vormen van eigenaarschap.
- Voor mogelijke conflicten tussen natuur- en cultuurwaarden zijn geen algemene principes vast te stellen: de juiste keuze is altijd maatwerk en dient vanuit verschillende invalshoeken gewogen te worden. Hierbij kan de regisseur diverse expertises bijeenbrengen en een oordeel laten geven. Er kan zelfs, aanvullend aan de regisseur, een regieteam worden samengesteld waarin verschillende vakdisciplines vertegenwoordigd zijn.
- Teamwork vraagt om een team van mensen uit het veld die de regisseur bijstaan, en zorgen voor draagvlak voor de plannen die er ontwikkeld worden. Het gaat dan om teamwork in onderlinge communicatie en public relations, het organiseren van kennisdeling in openbare bijeenkomsten, het initiëren en zo nodig inkaderen van projecten, alsmede het verbinden van stakeholders.

OPGAVE

Het aantrekken van een regisseur en een team die de regisseur bijstaat wordt van groot belang geacht om participatie van de grond te krijgen en duurzaam te behouden. Daarnaast dient er de nodige aandacht te zijn voor kennisdeling.

OPGAVE

Bovenstaande vraagt om een duurzame participatiestructuur. Deze structuur vraagt om regie, teamwork, communicatie en kennisdeling, alsmede experimenten.

Participatiestructuur

De vraag is nu hoe zo'n duurzame participatiestructuur er uit kan zien. Om hier meer zicht op te verkrijgen is een expertbijeenkomst georganiseerd. Ervaringsdeskundigen met burgerinitiatieven en vrijwilligerswerk hebben daarin gesproken met experts op het gebied van bottom up planprocessen, rondom de vraag onder welke condities participatie kan leiden tot eigenaarschap. Het werd van groot belang geacht dat de gemeente actief investeert in een participatiestructuur, omdat een terugtrekkende overheid het gevaar oplevert van de afhakende inwoner. Hieronder wordt toegelicht welke inzichten dit verder heeft opgeleverd.

Op hoofdlijnen is daaruit gekomen dat er een communicatiestructuur gewenst is, met een bottom up karakter dat een thuisgevoel mogelijk maakt en daarmee ook (gedeeld) eigenaarschap. Het leren van en tussen lokale initiatieven en projecten kan daarmee worden gefaciliteerd. Een participatiestructuur moet daarnaast een bredere inkadering hebben om meekoppelingskansen tussen verschillende aspecten van het landgoederenlandschap (gezondheid, natuur, ondernemerschap etc) mogelijk te maken. De praktijk laat zien dat kennisuitwisseling er toe leidt dat landgoedeigenaren zich openstellen voor inbreng en adviezen van derden, die zich vertaalt in meer bereidheid tot samenwerking. Zo ontstaan hulptroepen en inmiddels bestaan er in Gelderland al tal van landgoederenwerkgroepen. Een participatiestructuur maakt het ontstaan van dergelijke hulptroepen in Renkum mogelijk.

Een onderliggend en belangrijk aspect van de participatiestructuur is het organiseren van regelmatige bijeenkomsten. Die kunnen plaatsvinden met lezingen van experts of met workshops voor ervaringsuitwisseling. Zo kan er intern en extern gespiegeld worden. Daar is ook de mogelijkheid om politieke en beleidsmatige aandacht te hebben voor hetgeen vrijwilligers en burgerinitiatieven voor elkaar weten te krijgen. Voor hen is het namelijk erg belangrijk om te horen te krijgen dat ze zinvol bezig zijn en dat hun werk past in een groter plaatje.

Een goed werkende participatiestructuur vraagt om regie en experimenten. Regie is nodig om te zorgen dat er voldoende initiatieven worden ondernomen en dat er een lerende samenwerking ontstaat met de eigenaren, de gemeente en diverse vrijwilligersorganisaties. Het gaat dan om samenhang en om ruimte voor vernieuwing waarbij vertrouwen essentieel is. Via experimenten kan gewerkt

worden aan het vinden van de juiste organisatievormen en samenwerkingsrelaties om het eigenaarschap van de landgoederen en buitenplaatsen te laten ontstaan en ontwikkelen onder inwoners. Deels kan gewerkt worden met ideeën van onderop, maar op dit punt is veel regie nodig om te voorkomen dat er grote teleurstellingen ontstaan door ondoordacht handelen. Hier wordt gepleit voor een fase van verkenningen die vooraf gaat aan het feitelijke experiment.

De ruggengraat van de structuur bestaat dus uit een communicatieplatform dat het mogelijk maakt om een overzicht te hebben van hetgeen er speelt op gemeenteniveau en die ervaringsuitwisseling mogelijk maakt tussen denkers en doeners alsmede organisatoren van het vrijwilligerswerk voor landgoederen en buitenplaatsen. Deze kan worden aangevuld met bijeenkomsten en met een experimenteeromgeving. Van groot belang is het vormgeven van een proces van samen leren (niet afrekenend evalueren op vooraf gestelde doelen maar een lerende evaluatie op basis van een gezamenlijk streefbeeld organiseren). Regie is daarnaast essentieel voor de stuwende kracht van het geheel.

Vrijwilligers aan het werk in Park Bato's Wijk.

- Voor kennisdeling is een voorziening nodig voor bijeenkomsten, eventueel met een externe spreker of voor faciliteiten. Belangrijk daarbij is om de bijeenkomsten telkens in één van de landgoederen of buitenplaatsen te organiseren, zodat het geld daaraan ten goede komt. Ook is een communicatiebudget van groot belang, voor een website en een sociale media infrastructuur.

Urgente en kansrijke landgoederen en buitenplaatsen, op weg naar fysieke uitvoering

Op de bijgevoegde opgavenkaart wordt aangegeven voor welke landgoederen en buitenplaatsen urgent ingrijpen noodzakelijk is, welke landgoederen en buitenplaatsen kansrijk zijn voor verbetering en welke lage urgentie hebben. De motivering hiervan is opgenomen in hoofdstuk 4.

Urgent zijn Quadenoord, Hartenstein, de Hemelse Berg, de Pietersberg en Heidestein. Kansrijk zijn Keyenberg, Bilderberg, Hoge Oorsprong en Mariëndaal.

OPGAVE

Voorgesteld wordt om de aandacht te richten op de urgente en de kansrijke landgoederen en buitenplaatsen.

Een aantal landgoederen en buitenplaatsen die urgent zijn of kansrijk voor verbetering zijn geheel of gedeeltelijk van de gemeente: Bilderberg, Hartenstein, Pietersberg, de Hemelse Berg en Heidestein. De gemeente neemt voor deze gebieden in eerste instantie het initiatief richting uitvoering.

Zowel in het Bosbeleidsplan als in het LandschapsBasisplan zijn uitvoeringsagenda's (projectenlijsten) opgenomen voor (onder meer) de landgoederen, ten aanzien van hetgeen er momenteel is. Zo gaat de gemeente voor de kenmerkende beukenhalle bossen die karakteristiek zijn voor de landgoederen een beheer voeren gericht op de instandhouding ervan. Voor de kenmerkende lanenstelsel zet de gemeente in op extra kap in de naastgelegen bosvakken. Dit en onderdelen uit de voorliggende landgoederenvisie, kunnen een plek krijgen in op te stellen uitvoeringsagenda's/uitvoeringsplannen. In deze uitvoeringsagenda's/uitvoeringsplannen krijgt participatie en de rol van de regisseur (zie vorige paragraaf) een duidelijke plek.

OPGAVE

Voor de landgoederen en buitenplaatsen die geheel of gedeeltelijk in eigendom van de gemeente zijn stelt de gemeente samen met andere eigenaren of gebruikers, uitvoeringsagenda's/uitvoeringsplannen op.

Een aantal landgoederen en buitenplaatsen zijn kansrijk voor verbetering (Keyenberg, Hoge Oorsprong en Mariëndaal), maar zijn niet van de gemeente. Quadenoord is urgent en eveneens niet van de gemeente.

De gemeente/de regisseur gaat het gesprek aan met de eigenaren van deze landgoederen en buitenplaatsen, én andere stakeholders om te bezien hoe de verbeteringen soepel tot stand kunnen komen. De in de voorliggende visie opgenomen kansen worden naast de plannen van de eigenaren en andere stakeholders gelegd en er kan een traject worden uitgestippeld om te komen tot verbetering. Het initiatief en uitwerking van de plannen ligt bij de eigenaren/ initiatiefnemers.

OPGAVE

Voor de landgoederen en buitenplaatsen die niet in eigendom van de gemeente zijn stellen de eigenaren/initiatiefnemers, uitvoeringsagenda's/ uitvoeringsplannen op.

Overige landgoederen en buitenplaatsen

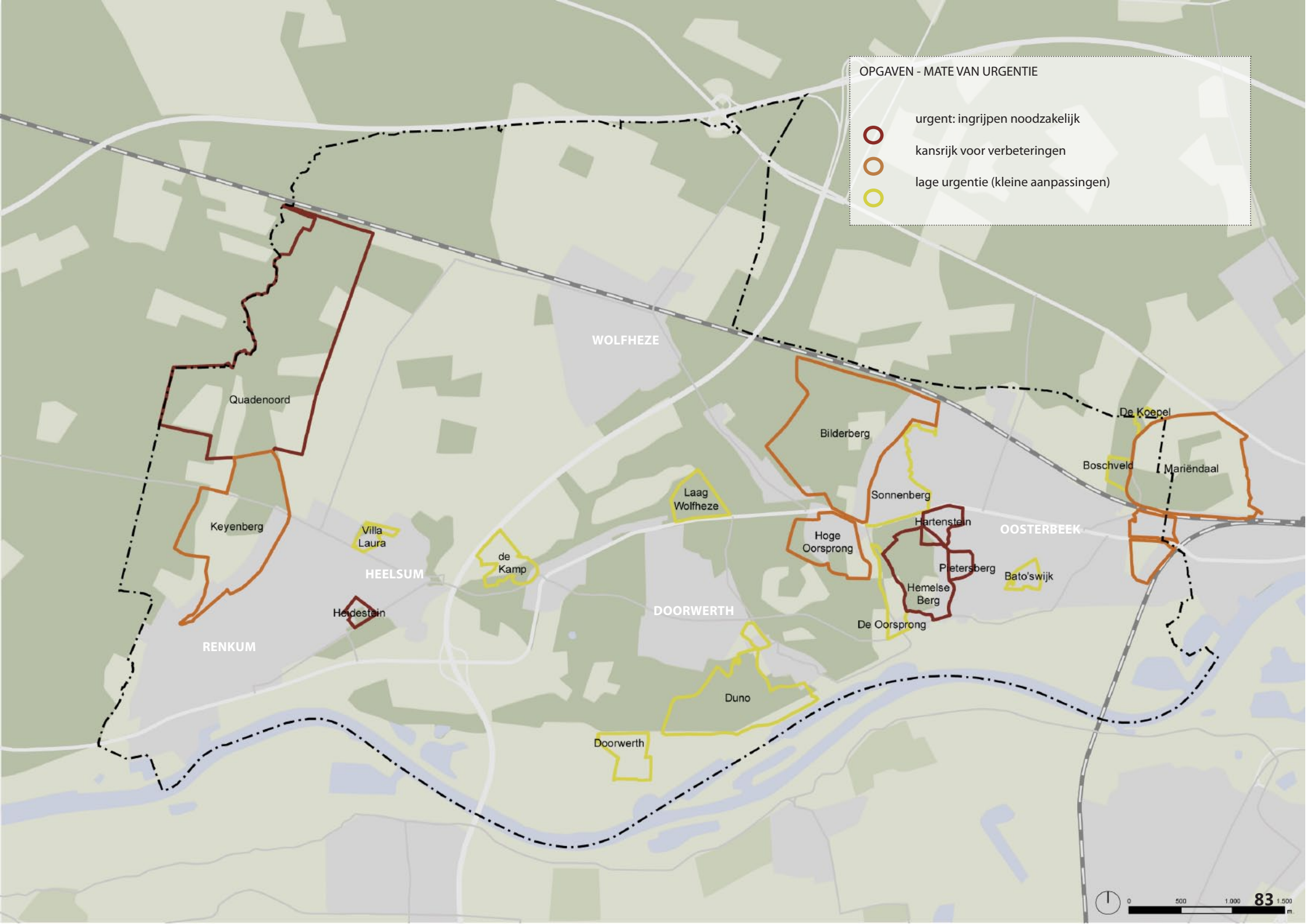
Er zijn een aantal landgoederen en buitenplaatsen met –vanwege uiteenlopende, eerder aangegeven redenen- lage urgente voor ontwikkeling. Dit neemt niet weg dat het wel gewenst is dat er het één en ander gebeurt. Het initiatief en uitwerking van de plannen ligt bij de eigenaren/initiatiefnemers, niet bij de regisseur.

OPGAVE

Voor de landgoederen en buitenplaatsen met "lage urgentie" stellen de eigenaren/initiatiefnemers -indien nodig- uitvoeringsagenda's/ uitvoeringsplannen op.

OPGAVEN - MATE VAN URGENTIE

- urgent: ingrijpen noodzakelijk
- kansrijk voor verbeteringen
- lage urgentie (kleine aanpassingen)

Beleidsmatige verankering

De voorliggende landgoederen en buitenplaatsensvisie is richtinggevend voor andere plannen. Dat kunnen beleidsmatige plannen zijn over onderdelen van ons landschap (bijvoorbeeld Landschapsbasisplan en openbare ruimteplan), maar bijvoorbeeld ook voor plannen en initiatieven op het gebied van kunst en cultuur. De visie landgoederen en buitenplaatsen zal zeker ook terecht komen in ruimtelijke plannen. Dat kunnen visies zijn (bijvoorbeeld ruimtelijke, gebiedsgerichte visies) maar vooral ook bestemmingsplannen. In bestemmingsplannen krijgt de landgoederen en buitenplaatsensvisie een juridische weerslag en de mogelijkheden en onmogelijkheden worden geregeld voor het gebruik van grond en gebouwen. Met name het in voorbereiding zijnde bestemmingsplan Buitengebied biedt hiervoor kansen.

De gemeente zal zich inzetten met ondersteuning en advisering daar waar het gaat om planologische processen en vergunningstrajecten. Dit gaat verder dan alleen maar het toetsen van initiatieven. De gemeente gaat graag om tafel met eigenaren van landgoederen en buitenplaatsen om kansen te bespreken. Voor zover de mogelijkheden dit toelaten zal de gemeente in deze rol ook ondersteuning verlenen door gerichte toepassing van bestaande beleidsregels, het aanscherpen of juist verder uitwerken van beleid of zelfs het aanpassen of vernieuwen hiervan. Zo kan eigenaren en beheerders een handreiking worden gegeven bij problemen waarvoor zij komen te staan.

De mogelijkheden voor beleidsmatige ondersteuning worden verkend op basis van situaties die zich voordoen en initiatieven die door eigenaren en beheerders worden voorgelegd. Zo wordt het vraaggestuurd en wordt het een dynamisch proces.

Omgevingswet

De Omgevingswet heeft als doel een gezonde fysieke leefomgeving in stand te houden en te bereiken. En doelmatig beheer en gebruik van die fysieke leefomgeving voor maatschappelijke functies te realiseren. Invoering van deze wet is voorzien in 2021.

Een van de instrumenten uit de Omgevingswet is de Omgevingsvisie. Voorliggende visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018 is een belangrijke bouwsteen voor deze te zijner tijd op te stellen Omgevingsvisie, omdat het een integrale, samenhangende visie is die zich uitspreekt over een groot deel van de gemeente. Integratie van beleidsvelden is een belangrijk uitgangspunt van de Omgevingswet. .

De Omgevingswet beoogt een cultuuromslag bij met name overheden te bereiken, onder meer door een grote rol toe te kennen aan participatie. Participatie is een belangrijke pijler van de Visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2018 waardoor deze visie anticipeert op de Omgevingswet. Vroegtijdig samenwerken vergroot de kwaliteit van oplossingen en zorgt ervoor dat verschillende perspectieven, kennis en creativiteit direct op tafel komen.

Erfgoedverordening

In de visie geven we kansen aan voor behoud en herstel van structuren. De juridische verankering in de lijn van de erfgoedverordening is een vervolggopgave. In deze Erfgoedverordening 2013 is opgenomen dat het verboden is om zonder vergunning van het bevoegd gezag een in een gemeentelijk beschermd dorpsgezicht of beschermd gemeentelijk landgoed gelegen bouwwerk geheel of gedeeltelijk af te breken.

Financiën

Voor de uitvoering van projecten is geld nodig. De bronnen van financiering van de projecten zijn:

- Financiën vanuit de initiatiefnemer / de grondeigenaar
- Begroting vanuit het rijk en/of de provincie
- Aangevraagde subsidie bij Europa, het rijk of de provincie
- Cofinanciering vanuit andere partners (Waterschap, terreinbeherende organisaties, fondsen, dorpsplatform, sponsoring, crowdfunding en dergelijke)
- Structureel gemeentelijk budget voor landschap en cultuurhistorie
- Bijdrage in natura door vrijwilligerswerk
- Combinatie met andere werkzaamheden ('werk met werk maken')

In toenemende mate leidt een combinatie van deze bronnen tot een succesvolle realisering van projecten. Door de combinatie van financieringsbronnen efficiënt te benutten kan er met minder geld meer worden gerealiseerd.

Subsidieverwerving

Om de ambities vanuit de landgoederen visie te kunnen realiseren, is de inzet van vele partijen noodzakelijk. Te denken valt aan (landgoed)eigenaren, de gemeente en andere betrokken inwoners. Zij kunnen worden geholpen door de inzet van financiële middelen van andere partijen zoals de provincie en (particuliere) fondsen. De praktijk laat zien dat vele mooie initiatieven net dat duwtje in de rug nodig hebben om te slagen. Meestal is de enthousiaste inzet van partijen aanwezig, maar ontbreekt het vaak aan financiële middelen om de activiteiten uit te voeren. Om daar een handje bij te helpen zijn er subsidieregelingen. Te denken valt aan onder andere:

- 1: Vitaal platteland, natuurbeheer en ontwikkeling natuurgebieden (onderdeel landschap en landgoederen).
- 2: Regels Cultuur & Erfgoed (onderdeel beleving functioneel erfgoed).
- 3: Burgerbetrokkenheid bij activiteiten in natuur, groen en landschap.
- 4: Leefbaarheid en sociale samenhang (versterking van de samenhang binnen een bevolkingsgroep of tussen bevolkingsgroepen).

De regelingen onder 1 en 2 zijn met name interessant voor (landgoed)eigenaren en de gemeente. De regelingen onder 3 en 4 zijn typische bottom-up regelingen die voor inwoners interessant kunnen zijn. Opgemerkt moet worden dat het subsidielandschap grillig is. De regelingen van vandaag kunnen over een half jaar weer zijn gewijzigd of verdwenen en er kunnen ook weer nieuwe regelingen zijn. De bovengenoemde regelingen zijn naar verwachting ook in 2018 van kracht.

Daarnaast kunnen de initiatieven worden ondersteund door de inzet van het ambtelijk en intergemeentelijk subsidiebureau van de gemeenten Renkum, Arnhem, Rheden, Overbetuwe en Lingewaard (IGSG5). De inhoud van een initiatief is de verantwoordelijkheid van de projecteigenaar. Het IGSG5 zorgt de (mogelijke) match tussen het initiatief en de diverse subsidieregelingen, schrijft samen met de projecteigenaar de aanvraag en zorgt voor de indiening (eventueel bijgevoegd logo plaatsen).

Belangrijk om te weten is dat subsidieregelingen vragen om een eigen bijdrage (co-financiering). Die bijdrage zal van andere partijen moeten komen. Dat kunnen eigen bijdragen, fondsen, crowdfunding en/of een bijdrage van de gemeente zijn. Met name het laatste levert een positieve instelling op bij de subsidieverstrekker als blijkt dat de gemeente het initiatief omarmt en dit belangrijk acht binnen haar gemeentegrenzen. Als mooi voorbeeld hiervan kan de Tuin de Lage Oorsprong worden aangemerkt. Het enthousiasme en de inzet van de Stichting, de bijdrage van de gemeente, de subsidies van De provincie en diverse fondsen hebben bijgedragen aan een zeer mooi pareltje in Oosterbeek.

BIJLAGE 1

Motie Visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2013

De Raad van de Gemeente Renkum, in vergadering bijeen op woensdag 29 mei 2013, behandelend de 'Visie Landgoederen en Buitenplaatsen 2013':

Constaterende dat,

- Eigenaren, beheersorganisaties en betrokken deskundige organisaties van burgers die betrokken zijn geweest bij de klankbordgroep de visie voor een belangrijk deel onderschrijven en als waardevol beschouwen;
- Deze klankbordgroep voorts van mening is dat de visie een goede cultuurhistorische inventarisatie is maar dat de uitwerking daarvan, zoals weergegeven in de hoofdstukken 8 en 9 onvoldoende is en een te weinig expliciet karakter heeft;
- In de visie globaal al is aangegeven op welke landgoederen en buitenplaatsen wel of niet gebouwd kan worden;
- In opdracht van het college van B&W dit jaar door de WUR in samenwerking met de initiatiefgroep 'Visie op de landgoederen' een waardestellend onderzoek van de aangeduide landgoederen en buitenplaatsen uitgevoerd wordt;
- In het coalitieakkoord 2010-2014 nieuwbouw op landgoederen en buitenplaatsen wordt uitgesloten met uitzondering van bestaande bouwrechten,;
- De landgoederenzone vrijwel volledig zijn gelegen in door wetgeving beschermde, natuurgebieden;
- Op basis van de, door de vijf bij het Nieuw Gelder Arcadië betrokken gemeenten op te stellen, gemeentelijke visies een regionale visie voor de gehele landgoederenzone in de Veluwezoom vastgesteld zal worden,

Overwegende dat,

- De raad het van groot belang acht dat de visie breed gedragen wordt door de bij de klankbordgroep betrokken partijen en betrokken burgers;
- Het globaal aangeven op welke landgoederen en buitenplaatsen wel of niet gebouwd kan worden, voorafgaand aan het door de WUR uit te voeren waardestellend onderzoek, als prematuur beschouwd dient te worden;
- Bij het ontwikkelen van eventuele bouwplannen uitgegaan moet worden van

wenselijkheid op grond van cultuurhistorische en ruimtelijke overwegingen, waaronder de ensemblewerking, en de gevolgen voor de aanwezige natuurwaarden waaronder de biodiversiteit;

- De vast te stellen regionale visie van invloed kan zijn op de gemeentelijke visie;
- In de 'Ruimtelijke Visie 2025 – Strategisch Beleidskader Renkum (ver-)bindt' sprake is van wisselend voorrang geven aan behoud of ontwikkeling,

Draagt het College op:

- aanvullend op de vastgestelde 'Basisvisie Landgoederen en Buitenplaatsen 2013', op basis van het door de WUR uit te voeren waardestellend onderzoek uiterlijk ultimo 2014 een uitgewerkte visie, inclusief uitvoeringsplan, aan de Raad voor te leggen.

In deze visie, inclusief uitvoeringsplan, dient/dienen te zijn opgenomen:

- de vertaling in een ruimtelijk plan van de cultuurhistorische-, landschappelijke- en ecologische waarden van de landgoederen afzonderlijk en in hun samenhang;
- de geprioriteerde ambities die invulling geven aan het behoud van de kernwaarden van de landgoederen en buitenplaatsen;
- de locaties waar nieuwbouw wenselijk dan wel onwenselijk is;
- voorstellen voor instandhouding en bescherming van structuren door toepassing van de erfgoedverordening;
- hoe, bij belangentegenstellingen tussen cultuurhistorische en natuurlijke waarden waaronder biodiversiteit, de belangenafweging zal plaatsvinden;
- de mogelijkheden en randvoorwaarden van economische ontwikkeling van de landgoederenzone;
- Bij de ontwikkeling van de genoemde aanvullende visie de landgoedeigenaren en de betrokkenen van de klankbordgroep te betrekken;
- De Raad in kennis te stellen van het waardestellend onderzoek van de WUR,

En gaat over tot de orde van de dag,

BIJLAGE 2

Verslag van een Expert Meeting 2017

Achtergronden en aanleiding voor de expertbijeenkomst

Landgoederen en buitenplaatsen worden gekenmerkt door complexe vormen van eigenaarschap. Ondanks dat ze veelal in privaat eigendom verkeren, vervullen ze publieke functies en genieten mensen van het natuurschoon. De betrokkenheid van burgers verdient daarom een belangrijke plaats in de landgoederenvisie van de gemeente. Renkum mag zich namelijk verheugen in een hoge mate van betrokkenheid van haar inwoners ten aanzien van het cultuurhistorische landschap en de natuur in het algemeen en de landgoederen en buitenplaatsen in het bijzonder. Zojuist is de Waterkelder in Heveadorp gerestaureerd, na een geslaagde crowdfunding actie. Het open planproces van vier landgoederen op de helling heeft ook zijn ontwerpresultaat neergelegd bij de gemeente, dat voor een groot deel te danken is aan een goed vormgegeven participatieproces. Het Renkums Beekdal is door de stichting wakker gekust en zo kunnen we nog wel even doorgaan. De praktijkervaring die hier is opgedaan vormt meer dan voldoende reden om een expert bijeenkomst te organiseren rondom participatie en eigenaarschap. Daartoe is een aantal zeer deskundige lieden van binnen en buiten de gemeente bijeen gekomen, om zich te buigen over de vraag hoe er een blijvend actieve participatiestructuur ingericht kan worden, die meedenkt en meewerkt om de landgoederen in goede staat te houden en het visitekaartje van de gemeente te laten zijn. Wethouder Heinrich legt de experts het belang uit van participatie voor de landgoederenvisie en vraagt de aanwezigen hun kennis daarover te delen. Die kennisdeling had een brainstorm karakter en verliep in een zeer constructieve sfeer. Praktijkervaringen vanuit de gemeente konden worden gespiegeld aan die van andere gebieden in Nederland waar landgoederen, buitenplaatsen en vrijwilligers centraal staan. Hieronder wordt ingegaan op de vele goede inzichten en ideeën die zijn gedeeld over het inschakelen van vrijwilligers en de mogelijke rollen die de gemeente daar in kan pakken.

Ervaringen met participatie en vrijwilligers

Voorbeelden van binnen en buiten de gemeenten laten zien dat participatie bijna steeds goed uitpakt. Zo is de betrokkenheid van burgers bij het Lunterens Buurtbos en bij de Geërfden van Velp buitengewoon groot, omdat ze allemaal een beetje eigenaar zijn van respectievelijk het Buurtbos en het Roosendaalse Veld. De Stichting Marke Gorsse Heide begon als burgerinitiatief en heeft nu met vrijwilligers een groot militair oefenterrein omgevormd tot natuurgebied. Ook het burgerinitiatief in het Wagenings Binnenveld laat zien dat burgers in staat zijn om een planproces in goede banen te leiden als hun daarvoor de ruimte geboden

wordt door een bestuurder die daar in gelooft.

Niet altijd zijn de ervaringen even positief. Soms willen burgers iets anders dan een gemeente en schuurt het daarom. Soms blijkt een initiatief vooral af te hangen van de inbreng van slechts één persoon en als die wegvalt, dan stort een initiatief in elkaar. Dit kan je voorkomen door heel goed contact te houden met initiatieven en steeds te checken of iemand gesteund wordt door zijn achterban.

De ervaring leert dat participatie vraagt om een brede inkadering. Het is van belang om het niet op te sluiten in een enkel beleidsdossier. In Beetsterzwaag worden bijvoorbeeld goede combinaties uitgewerkt van landgoedbeheer met zorg, en in Arnhem werkt zorggroep Presikhaaf samen met een landgoedcoöperatie.

In de praktijk heb je doeners en denkers in het vrijwilligerswerk. Die vragen elk om een eigen vorm van aansturing. De denkers kunnen soms lastig zijn omdat ze zich bemoeien met beleid, maar altijd gaat het daarbij om uitingen van grote betrokkenheid. Van de doeners heeft SLG inmiddels 25 landgoederenwerkgroepen opgericht om achterstallig onderhoud aan te pakken. Deze worden ondersteund met kennis en gereedschap, en ze worden twee keer per jaar samengebracht voor uitwisseling van hun praktische ervaringen.

Ruimte van onderop

Een zeker thuisgevoel is belangrijk bij vrijwilligerswerk. Dat kan bijdragen aan een gevoel van eigenaarschap. Zodra een gemeente van bovenaf gaat sturen, komt er een tegenreactie. Beter is het om ruimte te geven voor initiatieven van onderop. Samenwerken moet je in principe zo lokaal mogelijk doen, want dat geeft het thuisgevoel.

Het belang van lokale kennis en deskundigheid

Kennisuitwisseling tussen landgoedeigenaren, vrijwilligersorganisaties en burgers draagt bij aan meer openheid over dilemma's in het beheer, dit laat de praktijk zien. Er ontstaat dan een soort gelijkgestemdheid die vertaald wordt in een bereidheid om samen te werken. Zo ontstaan hulptroepen. Eigenaren beseffen ook dat als je in je eentje blijft kniezen, je niet verder komt. Aanvaarden van hulp begint vaak met de uitwisseling van kennis.

Voor vrijwilligers is professionaliteit een absolute must. Ze willen weten dat ze op de juiste wijze bijdragen aan de oplossing van een probleem. Voor de doeners is het werken met professioneel gereedschap erg belangrijk. Als ze een keer beloond worden met een tegenprestatie klinkt al gauw het geluid dat dat geld ook besteed had kunnen worden aan goed gereedschap. Dat is op zichzelf al een beloning.

Financiële kanten van participatie

Als een gemeente een project van burgers ondersteunt, dan wordt het makkelijker om extern geld te werven. Een deel van dat externe geld kan bij de inwoners van Renkum worden gevonden, want er zijn veel bemiddelde personen. Onlangs heeft iemand 50 k€ voor het herstel van de Duno gestort. Steun van de gemeente voor een project is hierbij van belang, want dan vinden mensen dat hun geld goed terecht komt.

Burgers die met een goed plan komen voor een landgoed, verwachten indien van toepassing een financiële bijdrage van de gemeente. Als de gemeente budget heeft voor beheer en onderhoud, dan valt daar in beginsel een mouw aan te passen. Er wordt hierbij verwezen naar de praktijk van samenwerking met het Gelders Landschap. Het inzetten van zorg biedt daarbij ook kansen, want zorg kost de gemeente altijd geld. Het zou het karakter kunnen krijgen van een soort erfpachtconstructie, vergelijkbaar met de Hoge Oorsprong. Daarnaast wordt het idee geopperd van een compensatiefonds, dat kan worden gevuld door ruimtelijke ontwikkelingen af te romen en waarin ook burgers kunnen doneren als ze daar interesse voor hebben. Het is denkbaar dat elke Euro van een burger wordt verdubbeld of verdrievoudigd door de gemeente. Aangeraden wordt om hier een klein onderzoek naar te laten uitvoeren.

Wederkerigheid bij en waardering van participatie

De beste wijze om vrijwilligers en participatie te belonen is met goed gereedschap (letterlijk en figuurlijk), aandacht en vertrouwen. Het goede gereedschap kan bestaan uit een professionele zaag, maar ook uit faciliteiten om een planproces te organiseren. Aandacht is heel belangrijk want mensen willen gezien en gewaardeerd worden in de taken die ze voor een gemeenschap op zich nemen. Vertrouwen is een zaak van geven en weer terugkrijgen. Dit alles neemt niet weg dat het vertrouwen op een burgerinitiatief ook een kwestie is van afspraken maken en wederzijds vastleggen. Het is natuurlijk ook een beetje zaken doen. Vertrouwen is iets dat moet groeien.

Mogelijke rol van de gemeente

Het mandaat voor landgoederen in de publieke ruimte ligt altijd bij de gemeente, en het kan in goed vertrouwen met anderen gedeeld worden. Je krijgt er iets voor terug, omdat de gemeente het vertrouwen schenkt. Het is daarbij van belang dat de gemeente wel meer overlaat aan burgers, maar zich niet geheel terug trekt. Het gaat om samenwerking, waarbij de gemeente kijkt naar wat er onderweg nodig is om een initiatief van vrijwilligers te laten slagen. Ook als de gemeente een actieve rol heeft gespeeld bij de oprichting van een organisatie van vrijwilligers, zoals in

het geval van het Renkumse Beekdal, moet ze zich eerder opstellen als peetvader dan als initiatiefnemer.

Experimenteren met participatie biedt kansen voor de gemeente om zich voor te bereiden op de nieuwe omgevingswet, die naar verwachting in 2021 in werking treedt. Het samen werken met burgers, hun kennis daarbij benutten, samen uitwerken van een integrale aanpak en ook werkende weg draagvlak inbouwen, kan leiden tot versnelling van de uitvoering en vermindering van procedures. Het is denkbaar om te experimenteren met nieuwe vormen van eigenaarschap, bijvoorbeeld met het instellen van een commanditaire vennootschap, waar burgers naast de gemeente zelf in kunnen participeren. Een belangrijke rol voor de gemeente ligt in het verkrijgen van meer volume, samenhang en continuïteit van allerhande initiatieven. Hiertoe kan een regisseur/regieteam worden aangesteld of een platform worden ingericht. De expertmeeting heeft laten zien dat het delen van kennis over wat er gebeurt en hoe daar op kan worden voortgeborduurd, buitengewoon zinvol is. Het samenspel tussen burgerinitiatieven en de gemeente kan profijt hebben bij meer regie. Een regisseur of regieteam kan hier belangrijk werk doen.

Ook andere ideeën zijn naar voren gebracht, zoals elk kwartaal een erfgoedcafé, met sprekers uit de hoek van de vrijwilligers en experts. Daar zijn goede ervaringen mee in het beekdal. Ambitieuzer is het idee om de landschapstriënnale in Renkum te organiseren.

Conclusies

De expert meeting heeft geleid tot een aantal duidelijke conclusies. Allereerst is het goed om het overzicht te hebben over wat er allemaal loopt met vrijwilligers en burgerinitiatieven. Het inrichten van een platform voor communicatie over participatie en eigenaarschap wordt als een zinvolle investering gezien. Kennis delen zou daar in kunnen plaatsvinden, hetgeen zal leiden tot meer openheid, interactie en samenwerking met private eigenaren.

Voorts wordt de conclusie gedeeld dat een regisseur of een regieteam goed werk kan verrichten om een duurzaam actieve positie van burgers aan te jagen in de uitvoering van de landgoederenvisie en het ondersteunen van eigenaars van terreinen met achterstallig onderhoud. Het is wenselijk dat er experimenten opgestart worden met vernieuwende vormen van eigenaarschap. Ook daar kan een regisseur of regieteam initiërend of bemiddelend in optreden.

BRONNEN

Basisvisie landgoederen en buitenplaatsen, gemeente Renkum, 2013
Bosbeleidsplan 2017-2027, Borgman Beheer Advies, 2017
Groenstructuurplan 2017-2027, Ecoconsult, 2016
De Ruimtelijke Visie, Strategisch Beleidskader Renkum (ver)bindt, bureau LOS stadomland, 2011
De Oorsprong, herstelplan, Het Gelders Landschap, 2009
Een verdwijnend landschap, Remote Sensing & Geo-information Science Integration, 2015
Gelders Arcadië, karakteristieken en ambities Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal, Wageningen, Gelders Genootschap, 2016
Groei bereik je samen, nota economie, Gemeente Renkum, 2017
Méér dan een groene zoom, toekomstschetsen voor de 'landgoederen op de helling' in de gemeente Renkum, Initiatiefgroep Visie voor de landgoederen, 2014
Monumentenlijst gemeente Renkum, Gemeente Renkum, 2017
Ontwikkelingsvisie, toeristisch en recreatief ontwikkelingsplan Renkum, Dienst Landelijk Gebied, 2006
Ontwerp Beheerplan Natura 2000 057 - Veluwe, Provincie Gelderland, 2016
Oosterbeekse buitenplaatsen herleven, visie landgoederen op de helling in tien thema's, Initiatiefgroep 4 landgoederen op de helling, 2017
Overzicht opengestelde NSW-landgoederen, Rijksdienst voor Ondernemend Nederland, 2017
Quickscan Hoog Oorsprong, kansen voor ..., Bijzondere Plek, Pluryn, 2014
Renkumse Landgoederen en Buitenplaatsen, vista's op participatie, Wetenschapswinkel WUR, 2015
Ruimtelijke Visie Gelders Arcadie, in opdracht van gemeenten Arnhem, Renkum, Rheden, Rozendaal en Wageningen, Gelders Genootschap en Poelmans Reesink Landschapsarchitecten, 2017.
Uitvoeringsplan Cultuurvisie 2017-2020, Gemeente Renkum, 2017
Verbindend Landschap, LandschapsBasisPlan, Gemeente Renkum, 2017
Visie landgoederen en buitenplaatsen, matrices en kaarten, Gemeente Renkum, 2013
Visie Renkums Beekdal, Landgoed Quadenoord, Staatsbosbeheer, Oranje Nassau's Oord, De Dorskamp, 2011
Welkom in Park Hartenstein, visie herontwikkeling locatie Talsmalaan, Initiatiefgroep 4 landgoederen op de helling, 2017

COLOFON

Oosterbeek, november 2017

Geïnterviewden

Mevrouw Van der Genugten, Geldersch Landschap en Kasteelen, Kasteel Doorwerth, Landgoed Duno, Landgoed Mariëndaal
De heren Smits en Borgman, Landgoed Quadenoord
Mevrouw Vissers en mevrouw Bergwerff, Staatsbosbeheer, Landgoed De Keijenberg
De heer en mevrouw Stoevelaar, Valkenburcht, De Sonnenberg
Mevrouw Belksma, gemeente Arnhem, Landgoed Mariëndaal
De heer Welsch, Initiatiefgroep Vier landgoederen op de helling
De heer Pinkers, over Renkums Beekdal
De heer Van Uitert, Initiatiefgroep Visie voor de Landgoederen
De heer De Bordes, Landgoed De Kamp
De heer Van Eeghen, Buitenplaats Laag Wolfheze
De heer Bosmann, Landgoed Boschveld
Mevrouw Van Beuzekom, Hotel De Bilderberg
De heer Jansen, Scouting OP, De Bilderberg
Mevrouw Brouwer, camping Aan Veluwe, De Bilderberg
De heren Blaauboer, Havekes, Van der Graaf, Pluryn, Landgoed Hoog Oorsprong
De heren Van der Kuil, Schoevaars, Heemkunde Renkum
De heren Witte, Van Es, Vijf Dorpen in 't Groen
De heren Krijnse Locker, Han Temmink, gemeentelijk subsidiebureau

Expertmeeting participatie en gedeeld eigenaarschap

Rob Aben, landschapsarchitect
Jeroen Bosch, landschapsarchitect
Dimitri van Dam, Waterschap Vallei en Veluwe
Roel During, Wageningen University & Research (verslag)
Tallien Fokkema, Bureau Eelerwoude
Arne Haytsma, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Martijn Kok, gemeente Renkum
André Menting, gemeente Renkum
Mathieu Pinkers, Stichting Renkums Beekdal
Gerda Roseboom, gemeente Renkum
Jan Rutjes, gemeente Renkum
Paul Thissen, Provincie Gelderland.
Dirk van Uitert, expert en practitioner participatie
Arjan Vriend, Landschapsbeheer Gelderland

Gemeente Renkum

Martijn Kok, projectleiding
André Menting
Jan Rutjes
Brigitte van Veghel

Advies

Rob Aben, landschapsarchitect
Jeroen Bosch, landschapsarchitect
Sjef Jansen, ecoloog

